

SLOVAN

**MESEČNIK ZA KNJI-
ŽEVNOST, UMETNOST
IN PROSVETO**

LETO XI.

1913 - 8

VSEBINA.

† Emil Hojak: Tožne pesmi. Vagabundove pesmi. Brez zarje.	
Kajn. Kesanje	227—228
Josip Kozarac: Mrtvi kapitali . . .	229
Fran Žgur: Grmijo topovi vstajenje	232
Milan Plut: Po macedonskem bojišču	233
Epitaf stotniku Albertu Martinčiču	236
M. Pugelj: Hude noči	237
Sambom: Soneti trubadurja . . .	244
Dr. Janez Mencinger v Kranju . .	245
Dr. Dragotin Ozvald: Filozof . .	247
Lstek	249

Književnost:
Jov. N. Tomić: O Arnautima u Staroj Srbiji i Sandžaku. — Ivo Vojnović: „Lazarovo Vaskresenje“. — Golgota. — Leonid Andrejev: Judež Iškarijot in drugi. — Eleazar. — „Sveti Just“. — „Ljubezen Marijinega otroka“. — Pibrovec Leon: Pred vaškim znamenjem. — Haggard J. R.: Roža sveta. — Haggard J. R.: Salomonovi rudniki. — A. Conan Doyle: Zgodbe napoleonskega huzarja.
Gledališče:
Letošnja gledališka sezona.
Umetnost:
Umetniška razstava.
Smotre:
„Pregled“. — „Veda“.
Raznoterosti:
† Emil Hojak.
Glasba:
Rozamunda.

NASE SLIKE.

„Čuti se mater!“: silno težo in tajno globino tega kipa nam prikazuje kipar **Kerdić** (str. 225). — Čisto drugače boš razpoložen, ako pogledaš (str. 241) sveže podjetno gorsko reko (Savinja!), „ki z gorskih ti šumi višav“. — **Parnas in Delfi** (str. 229): tolikokrat opevana grška gora Parnas (2459 m), kjer so bivale Muze; v veličastno-mrkem žrelu je grško proročišče Delfi. — V najnovejši dobi balkanskega spora se imenuje zopet večkrat bolgarska luka **Burgas** (str. 233). — Del **Sofije** (str. 237). — **Veliki most v Plovdivu** (str. 247). — **Olimp** (do 3000 m), tesalska gora, kjer so nekdanj stolovali bogovi, pozneje se pa skrivali hajduki; na južnem slemenu je najvišji vrh Sv. Antonij, na severnem Sv. Ilija. Po pravici imenuje Homer Olimp mnogoglavim. — **Tomislav Krizman: Portretna študija** (str. 253). — **Svetolucijski most čez Sočo** (str. 258).

Nenaročenih rokopisov uredništvo ne vrača!

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrt leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom:** Dvostopna petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru. =====

IVAN KERDIĆ: ČUTI SE MATER.

TOŽNE PESMI.

I.

Rože, rože, rdeče rože,
vse ste se usule.
Nade, nade, zlate nade,
vse v Nirvano splule.
Črez vrtove mrzla burja,
na gredicah slana,
v mojem srcu sence črne —
žalost razplakana.

II.

Oj, od tega ni še davno,
kar izplakal sem gorje.
Oj, od tega ni še davno,
kar sem jadal se nate.
Zatonili so utrinki
svetlih nad v teman oblak,
zarežali se spomini
v maske grobnih spak.
V mojem domu žalost plava,
v moji duši jad in kes —
nad menoj prokletstvo plava
tvojih žalostnih očes.

III.

Na prsih rožmarin zelen
ti v žalost je zvenel,

na listih cvet je krizantem
se v smrtni dih razcvel.

In kdo je kriv? Mar kriv sem jaz,
da rožmarin veni?
Mar kriv sem jaz, da tvoj obraz
več v rožah ne blesti?

Nikdar! — Jaz sem te varoval,
ko biser, dan z neba.
To kriv je hip, ki je pognal
ti upe iz srca.

IV.

V daljini plava medel svit
dveh belih perutnic —
brez smeha v grenko bol zavit
čar tvojih bledeh lic.

V daljini plava smrtni dih
črez cvetje mladih dni,
na ustnah tvojih nem in tih
poslednji cvet veni.

V daljini plava mrak teman,
iz zarje je stemnel,
na tvojih ustnah cvet bolan
v prokletstvo se razcvel.

VAGABUNDOVE PESMI.

I.

Zapel bom pesem,
pesem belih cest,
razkošno in prešerno,
ko smeh nevest.
In žalost bom pozabil
in tiste dni,
ko veroval sem sanjam
začaranih noči.
Vse poteptal bom rože,
ki sem jih kdaj gojil,
in tam ob cesti beli
spomine bom zabil.

II.

Oj, ko sem imel še sanje
in v oblakih sto gradov,
ko sem trubaduril sencam
zmračenih zidov,
oj, takrat še vedel nisem,
kaj se pravi, sredi cest
sam bloditi brez klobuka,
brez skrbi in brez nevest!

III.

Jaz sem sanjal o ljubezni
vse viharne mlade dni,

zrl v oblakih sem gradove —
srečo v nje sem klesal si.

A sesula se je stavba,
strl vihar je srečo v nič;
jaz pa sem najel si cesto —
vagabund zdaj, prej kraljič.

IV.

Truden bil je pota;
ceste pred seboj
zbal se, kot nikdar, je
vagabund nocoj.

In ob koči beli
kot nekdanj obstal,
in nečesa v oknu
temnem je iskal.

Toda rož cvetočih
našel tam več ni,
rožmarin zvenel je
v solzah težkih dni.

Tone v daljo cesta,
konca ni nikjer;
vagabund koraka
sam v teman večer.

BREZ ZARJE.

Po gorovju burja brije,
jaz bedim;
moje srce žalost krije,
jaz trpim.

Jaz sem sanjal zlate sanje
lepših dob,
ti si vrgla grozo nanje
nezvestob.

Sanjam sanje zdaj o zarji
prošlih dni,
in nad mé drve viharji
iz noči.

KAJN.

Bežal je sam
in bežale so ceste pred njim,
in za njim
ostal je le kes in sram;

in jok in solze
in dekletu morje bolečin —
za spomin
razdejano srcé.

KESANJE.

Harfe nebeške
so v noč zabrnele
in so zapele
vso tajno boleost.

Javor je stresel
raz sebe solzice
in roži na lice
pal ogenj je žgoč.

V temne daljine
padajo ceste,
up mlade neveste
je utonil v morje.

Vidiš dva oglja? —
kakor vampir je
padel v vsemirje
stud grenki in kes.

PARNAS IN DELFI.

JOSIP KOZARAC:

MRTVI KAPITALI.

(POVEST).

VII.

(Dalje).

S pismom, polnim zatajevanja, je sporočila gospa Matkovičeva svoji sestri Ankino zaroko. Vedela je, kak odgovor dobi na to pismo, pa se je že vnaprej zavarovala zoper vsako upiranje sestrino, ker „se na tem gotovem činu ne da nič več premeniti“, je končala pismo in podčrtala debelo te besede. Ako tudi ne z besedami, je pa s to potezo hotela reči svoji sestri, da ji bo ves trud zaman, ako bi nakanila ovreči zaroko. Pismo samo je bilo zelo čustveno pisano in se je daleč razlikovalo od dosedanjih pisem gospe Matkovičeve. Gospa Vukovičeva je jedva mogla verjeti, da je pisala to njena sestra. V tem pismu ni bilo niti sledu onemu visokemu poletu, onemu zidanju gradov v oblake, onim smelim kombinacijam brez temelja — ali zato je to pismo govorilo z vso silo materinskega čustva, tako da je gospa Vukovičeva kakor utrujena padla na stol, ko je prečitala pismo in ga molče dala svojemu možu, naj ga prečita tudi — on.

Ko se je gospa Vukovičeva razbrala, je napisala sestri dolgo pismo, polno izvanrednih fraz, kjer se je govorilo o ljubezni in denarju, o stanu in o činovnikih, o časti njihove obitelji in Urbanitzkem — in o vsem, kar ji je prišlo v tem trenutku na misel — a iz vsega tega gospa Matkovičeva ni mogla spoznati, kaj njena sestra prav za prav misli o celi stvari. Mnogo laže bi ji bilo, da ji je sestra makari odpisala: „Pa če že ni drugače — v imenu božjem, naj bo,“ toda v pismu ni bilo niti od daleč česa takega. Silno duševno borbo je pretrpela gospa Matkovičeva v tem času, prišlo ji je večkrat celo na misel, da razdere Ankino zaroko — no, krenivši v mislih na drugo, protivno smer, je klonila naposled vsa izmučena ter s težkim vzdihom končala ves ta duševni nemir, vse te muke ter trdno sklenila, da ne bo več niti mislila o tem . . .

Takoj po zaroki je javil Lešić ravnatelju, da se ženi in da bo s svojo ženo stanoval na

„Čardačinah“, ker da tega ne more prenesti, da bi ženine roditelje tiral iz hiše, v kateri so prebivali pol življenja. Iskrenost tega človeka je ugajala ravnatelju tako, da mu je vso to stvar pustil na voljo... Sedaj se je zgradba na „Čardačinah“ morala očistiti in popravljati: peči, kuhinjo, vrt, vse to je trebalo urediti na novo. Lešić je le odredil, kako treba napraviti to, kako ono, tako da so se zidarji in mizarji samo čudili, odkod ima ta človek ves ta okus in pojmovanje za najmalenkostnejše stvari in potrebe... Ko ga je povprašala gospa Matkovičeva, kaj misli, kdaj bi mogla biti poroka, je odvrnil, da bi mu bilo najljubše, ako bi bila že jutri, on da je pripravljen vsak trenutek, ali ne bi rad Anki že prvi dan dal skrb za hišo; ko pa se sobe zadnjikrat pobeje, ga ne bo nič več zadrževalo. Nato ga je gospa Matkovičeva po strani vprašala glede dote, na kar je Lešić odvrnil, da o kaki doti noče niti slišati, in tudi kar se tiče opreme, je prosil samo najnujnejše — česar dosle sam ni imel. S cenikom v roki je izbiral samo najenostavnejše stvari in ko so vse to sešteli, je zneslo komaj tristo goldinarjev. Gospa Matkovičeva se je zastidila, ko je zaslišala to neznatno svoto; ni hotela dovoliti, da pusti od hiše svojo hčer „tako po beraško“, a Lešić ji odvrne, da ne jemlje finega ali enostavnega pohištva, nego ženo — in če prekoračijo stroški tristo goldinarjev, da ne mara sprejeti niti tega, nego da bo nakupil sam, česar je treba njemu in njegovi ženi. Toda gospa Matkovičeva ni mogla razumeti te njegove plemenite nesebičnosti. Hotela je vsaj s krasnim pohištvom nadomestiti oni sijaj, ki je po njenem mnenju Ankini poroki z Lešićem manjkal že a priori, — a ta Lešić se ponižuje tudi v tem pogledu. Njej je ugajal bolj Neumayer, ki razen svojih petdesetih goldinarjev mesečne plače ni imel ničesar, a je vendar znal govoriti o luksusu in sijaju kakor kak francoski rentir. Ona je gledala v tem višino položaja, ki mu ide Neumayer nasproti, dočim je v Lešićevi enostavnosti videla nižino stanu, bednost njegovega položaja...

Naposled se je določilo, da bo Nelina in Ankina poroka istega dne, in to v prvi polovici oktobra, da bo poroki lahko prisostvoval tudi Lujo — ki je to leto dokončeval vseučiliške študije. Dočim je gospa Matkovičeva s sestro, Nelo in Neumayerjem poedinosti poroke menjavala vsak hip, ko so izbirali kume (priče), goste in tako dalje, se je Lešić dogovoril z Matkovičem, da se poroči zgodaj v jutro ter se po poroki odpelje naravnost na „Čardačine“... Ko je Le-

šić to nakano povedal Anki, ga je prvokrat objela in poljubila rosnih oči. Ta tiha poroka brez slave in sijaja je tako odgovarjala njeni duši in se je tako skladala s celim njenim mišljenjem, da se ji je odvalil kamen od srca in se je že smatrala nekako za poročeno. Ona nevidna dušna vez, ki ju je vezala dosedaj, se ji je zdelo, da je sedaj oživela, da ni več slepilo, nego da je nekaj zrastle med njima, iz česar črpata vse svoje duševno in telesno življenje. Njuno vnanje vedenje se ni niti sedaj mnogo razlikovalo od dosedanjega, isti mir, ista brezbrizna blaženost je lebdela nad njima, samo mnogo izrazitejša, mnogo sigurnejša in mnogo lepša. Niti besedice nista mogla izpregovoriti v družbi, nista niti smela započeti razgovora, ker sta si imela toliko povedati, da bi ono enournno ali dvournno bivanje Lešićevo pri Matkovičevih niti od daleč ne zadoščalo, da se izgovorita. Njuna čuvstva so se kopičila kakor cvetje na ogromni livadi, kakor dozoreli plod na veliki jablani, ki se ni dala v enem trenutku obrati, zakaj čim dalje si segal z roko, tem lepši plodovi so se krili v listju...

Nela je pričakovala poročnega dne z ono gorečo nestrpnostjo, kakor nekoč prvi pot na ples. Njo je najbolj zanimal zunanji sijaj poroke, in ona je uživala v tej svoji opravi in vencu, v Neumayerjevem fraku in cilindru; niti za hip ni pomislila na bodoče zakonsko življenje, niti za hip se ni mogla udati mislim, da si predstavi in preišče Neumayerjev značaj, njegove nazore in čuvstva; samo koprnela je za tetkinimi pismi, da zve, kaj se o njej in o Neumayerju govori, ter je videla povsod tekmice in zavidnice, ki jih je po sreči nadkrilila. Uživala je tudi sedaj v Lešićevem (često zelo problematičnem) dvorjenju ter si je laskala, da je bolj zaljubljen v njo nego v Anko, in je Lešić v njenih očeh lahko čital: „Kaj ti bom jaz? Ne morem biti tudi tvoja, v tisoč Nel se ne morem razdeliti, ne morem osrečiti vsega sveta!“ Ankino mirnost je imela za pobitost in nesrečo. S svojo nestalno muhavostjo je izrabljala njeno dobroto do skrajnosti, misleč, da mora vsa njena okolica ustrezati samo njenemu veselju in sreči. Razen Vinka so bili vsi robovi njene nečimurnosti; Vinko ni trpel niti nje niti Neumayerja ter jo je večkrat s svojim prevzetnim roganjem razljutil do solz... Sedaj je oponašal Nelo, kako se vrti in šemi, sedaj zopet Neumayerja, kako popravlja ovratnik in vlači manšete; njej je dal priimek „Butterfassela“ in „kodravi golob“, a njemu „Telegraphenstange“ in „nalickana štoklja“... Naposled je te dve ptici tudi narisal, kako se komično objemata in

ljubita, in ovil to sliko v okvir od kopriv ter jo obesil v jutru, ko je Nela še spala, vrh njene postelje . . .

Čim bolj se je bližala poroka, tem večjo tesnobo je čutil Matković. On, ki je izkusil vso težo življenja, ki je vsak dan enkrat vzdihnil: „Dandanes je težko biti človeku!“, je malone otrpnil, ko je pomislil, da bo morala nečimurna in prevzetna Nela za nekaj dni stati na lastnih nogah, da se bosta morali prej ali pozneje naučiti, kaj je skrb in vsakdanje življenje. Dobro je vedel, da manjka Neli uprav vse, kar je potrebno ženi, ki vzame uradnika z neznatno plačo, tem bolj, ker se niti na Neumayerja ni Bog ve kako zanašal. Zdel se mu je sicer pošten in miren, ali slabe volje in premalega izkustva v temeljnih uvetih življenja. Ako bi mu tudi obiteljsko življenje bilo pod varstvom in brigo žene, kakor je Anka, bi bil izvrsten član človeške družbe, kakor je morda tudi dober uradnik pod strogo upravo državnega urada. Ali sedaj to devetnajsto stoletje s svojo svinčeno težo, s svojo vrtoglavo v vseh granah življenja, s svojim divjim hlastanjem in s svojo brezobzirnostjo, ki uničuje vse, kar ni čvrstih nog, da odoli vsem pretiranim zahtevam, vsem boleznim družabnih navad . . . Mnogo svetlejša in radostnejša se mu je prikazovalo obzorje Lešičevo in Ankino. Tu oni enostavni in energični mladenič z močno voljo in bistrim očesom, a tam žena, ki se ni bala pomanjkanja v nobenem oziru, ki ji je bilo delo potrebno, kakor vsakdanji kruh. Njemu je že po naravi njegovega značaja mnogo bolj uga-jalo tiho in samotno življenje dvoje ljubečih se bitij na „Čardačinah“, — nego oni v mestnem vrvenju, sredi borbe, kjer se tisoči in tisoči pe-hajo za istim ciljem, za isti krajcer . . .

Od Nele in Anke mu je preletela misel na sinova, a dočim je z ozirom na hčeri tako rekoč doigral svojo vlogo, mu je glede na sinova še bil daleč cilj, kjer bo mogel naposled truden sesti in si obrisati znoj s čela in mirno reči: Izpolnil sem svojo zadačo! . . . Ali ta cilj je bil še tako daleč, da ga prav za prav ni niti videl; kdaj bodeta njegova sinova jedla svoj lastni kruh, kdo bi mogel to, vsaj približno, pogoditi! V de-želi, prenapolnjeni uradništvu, v deželi z neraz-vitim gospodarstvom, z nizko industrijo — v taki zemlji ne bo baš lahko mladim ljudem, se postaviti na lastne noge, ne bo lahko, si ugrabiti mesto, na katerem bi mogel stati, ne da bi te vrglo drveče devetnajsto stoletje . . . In te ideje, kakor da so starca pomladile, in z novim ognjem svoje duše je objel življenje, ki je bilo postalo

že težko, z novo močjo je pogledal življenju in njegovim borbam v obraz. On, ki si je tudi do-sedaj že vse pritrgoval, v vsem skoparil, je ne-prestano razmišljal, kje in na čem bi mogel še kaj prištediti, samo da čim več položi pred svoje otroke. Skoraj sam sebi ni verjel kako veliko svoto je potrošil za svoje otroke, svoto, ki je presegala že glavnico deset tisoč goldinarjev, — a se niti od daleč še ni moglo presoditi, ali je ta svota naložena dobičkanosno; za sedaj se ji je samo videlo, da obstoji — a da še ne more dajati obresti . . . Sedaj še le je po pravici spo-znal, kako je zaostala naša družba, kako siro-mašna je ta naša dežela, ki se mu je dozdevala ogromna posest, v katero treba šele vložiti mnogo denarja in za gospodarske zgradbe, stroje, ži-vino itd., da jo zganeš, da postane rodovitna in koristonosna. A kje smo še mi! Požurili smo se, da dvignemo lepe stavbe, a pozabili smo na stroje in delavne moči . . . Izprevidel je, da naše duševno in ekonomsko delo ni šlo vzporedno, da je ono duševno delo šlo daleč preko ekonom-skega in je sedaj ostalo osamljeno, brez čvrstih tal, na katere bi se moglo in moralo naslanjati, ako hoče, da bi ne klonilo in ne nazadovalo. Duševni napredek je bilka, ki se hrani od mate-rijelne, ekonomske dobrine, iz te-le črpa vso svojo hrano in moč, da se more razviti v pravo, isti-nito smer, da obrodi zdrav in zrel, a ne puhel in slaboten plod . . .

K temu se je pridružil še oni luksuz, ki ga poznajo jedva najbogatejše dežele. Prišlo je do abnormalnosti, da dve hiši na vasi, stoječi druga poleg druge, skrivata v svoji notranjosti začetek in višek človeške kulture: v eni miza, postelja, srajca in vse — izdelano od lastnika samega; v drugi, ki se ji lastnik materielno komaj razlikuje od onega prvega — zakaj med uradnikom s se-demsto goldinarji plače in seljakom, ki količkaj dobro stoji, ne more biti velika razlika v mate-rielnem stanju — v tej drugi hiši se šopiri po-hištvo, nabavljeno z Dunaja, pohištvo, za katero njegov lastnik morebiti še pred letom dni ni niti vedel, da sploh obstoji . . .

Matkoviću ni šlo v glavo, kako je to prišlo, da se njegovi otroci, otroci gospodarskega oskrb-nika, oblačijo v zlato in svilo, si krase sobe, se ponašajo, da jih on sam jedva more spoznati! . . . Kdo je vlil tega duha v naš narod, kdo je pri-nesel to pošast luksusa k nam, to laž in slepilo, ki z njim varamo samih sebe, zastrupljamo drug drugega! . . .

Matković je spoznal, da mora tega nena-ravnega stanja biti konec, da je že nastal nekak

prenehljaj, za katerim pride preobrat, in šele po tem preokretu bomo vedeli oceniti vsako delo in trud, vsako stvar in denar po pravi meri in vrednosti; a sedanji luksuz nastopi šele tedaj, ko bo človeškemu duhu in okusu v resnici nujen in potreben — a ne samo, da se z njim lepšajo prostori, da se izlaga brez svrhe na ogled, da z njim tekmuje drug z drugim, dokler oba ne izkrvavita ter naposled samoumor in ječe ne narede konca lažnivemu življenju... Ako se vzopredi duševni in ekonomski razvoj naše dežele z luksusom naših prostorov, lahko vpraša tujec: Kdo je zaslužil ta luksuz, kje so ti veliki duhovi, kje so ta velika dela, ta veliki trud, ki si po tolikem duševnem in telesnem naporu hoče odpočiti v teh z zlatom in svilo okrašenih sobah, da se okrepi s to izbrano jedjo?... Mar so to zaslužili oni, ki jim polovica zemlje stoji neobdelana, kjer najrodovitnejša tla gnijejo pod vodo, kjer se duševna moč napenja samo dotle, dokler ne pride do skorjice kruha, a potem se pa vse delo in mišljenje obesi na klin!...

Vse te in slične misli so vrvele Matkoviču po glavi, ko je gledal one silne priprave za gostijo, ono vsakdanje donajanje raznih skrinjic in zavitkov s pošte, izmed katerih nobeden ni bil cenejši od desetih goldinarjev. Videl je, da bo moral seči tudi po onih par novčičev, ki jih je prištedil za najskrajnejšo silo, in ko naročevanje ni hotelo prenehati, reče mirno ženi, da bi sedaj že lahko bilo dovolj. Ona se je v prvem hipu vznevoljila; vest, da se je moralo seči tudi po prihranku, jo je neljubo dirnila — no naposled vendar reče, da „sedaj“ mora biti — naj se vzame odkoderkoli, a pozneje, ko vse to preide: kakor bo — tako bo!

„In da je zahteval Lešič še toliko dote in toliko opremo, kaj bi začeli tedaj?“ reče Matkovič.

„Kaj bi! Moralo bi biti, in če bi si izposodil...“

„Da, izposoditi — a vrniti? Ti veš, da raste naš izdatek letno za sto do dvesto goldinarjev, a dohodek je isti kakor pred desetimi leti. Niti sam že ne vem, od kod jemljem — če bo

to še kako leto trajalo, popokajo vsi konci. Nela in Lujo mi delata največ skrbi, tvoja otroka sta, zastavi ju ti vsaj v tem nenaravnem zapravljanju, dokler ne bo prepozno, zakaj ko enkrat ne bo toliko, kolikor bo potrebno, tedaj mi bo težko — ali tedaj naj ne krive mene, nego samih sebe...“

Matkovič je redkokdaj govoril s svojo ženo v tako mirnem in toplem tonu. Njo so njegove besede zbudile kakor iz sna. Dosedaj ni vedela, kaj so finančne neprilike, vedno je bilo vsega, karkoli je trebalo, noben račun ni ostal nepopravljen niti en dan, — pa uprav sedaj, v trenutku največje radosti, mora čuti, da je izvor vsemu dobremu in vsej udobnosti samo denar, katerega sedaj, ko ga treba največ, zmanjkuje. Ona je vse to uvidevala, tudi to, da je sedaj že prepozno, da je z odgojo svojih otrok zašla že daleč v kolovoz, s katerega se je seveda zelo težko povrniti. Mar naj sedaj zabrani Neli in Luji ono, kar jima je od njune prve mladosti sama vlivala v dušo? To se ji je dozdevalo ne-logično, preveč ponižujoče v očeh lastnih otrok.

„Mislim, da še o pravem času izprevidita,“ odgovori svojemu možu.

„Ali pa veš, kdaj pride ta pravi čas, in če ne pride morda prepozno in če bom mogel jaz vzdržati do tega časa? Ne bodo nama li najini otroci očitali, zakaj sva letela z njimi tako visoko, ko pa nisva mogla poleteti do kraja...? Tato mislim, da je bolje biti iskrenemu s samim seboj in s svojimi otroki, nego živeti v tej lažnivi luči in varati i sebe i njih. Vem, da sem na račun svoje dobrote v tem oziru sam mnogo zakrivil — lahko bi me bili videli med sabo bogataši kot berača, ali žalibog do danes tega niso videli — a to je tisto, česar tudi v bodoče ne bodo videli...“

Gospa Matkovičeva ni mogla dalje poslušati svojega moža, zakaj na take razgovore ni bila navajena. V zadnjih besedah svojega moža je videla grajo, ki se je tikala največ nje, in da si ne zagreni ugodne atmosfere, v kateri je živel sedaj, ostavi svojega moža, ne odgovorivši mu niti besedice.

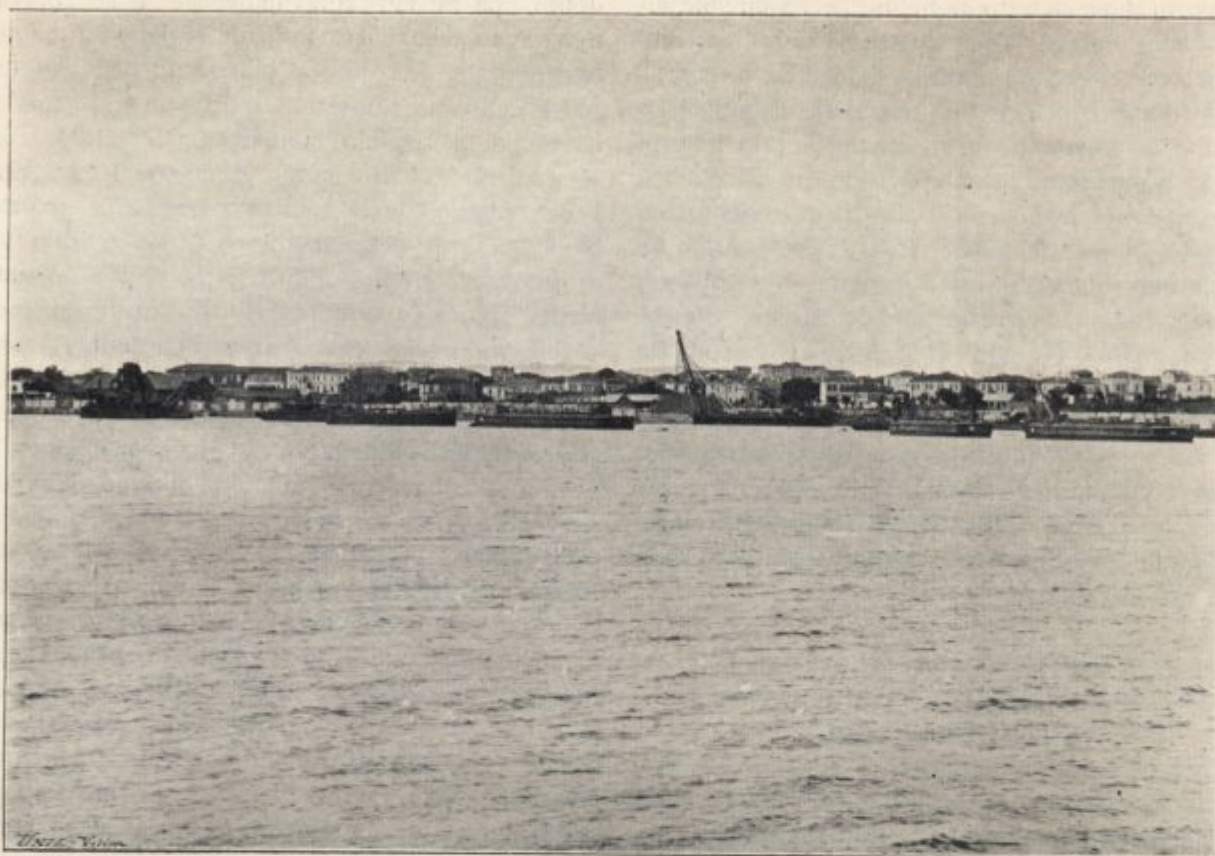
(Dalje prihodnjič).

FRAN ŽGUR:

GRMIJO TOPOVI VSTAJENJE...

Grmijo vstajenje topovi,
v življenje se dviga Slovan;
od rok so mu pali okovi,
svoboden je stopil na plan!

Iskali smo pot iz temnice,
prosili: Povej kdo nam, kam?
Evropa, poglej nam zdaj v lice —
Ne moreš? No, tebe je sram!

BURGAS OB ČRNEM MORJU.

PO MACEDONSKEM BOJIŠČU.

(Dalje).

Veselo in živahno je bilo one dni v Skoplju. Po ulicah so se neprestano pomikali vojaški oddelki, ki so prihajali v mesto in odhajali dalje proti Tetovu, Prizrenu in Jadranskemu Morju, oziroma skozi Veles proti Prilepu in Bitolju. Dve armadi sta šli skozi Skoplje, prva, prestolonaslednikova in druga, generala Jankovića; vsled tega je v mestu kar mrgolelo vojaštva vseh rodov orožja: pehote, konjenišva, poljske in gorske artilerije, tehničnih čet in brzojavno-telefonskih oddelkov. Godbe so neprestano svirale in glas trobent se je zmagoslavno razlegal po skopljanskih ulicah, polnih ljudstva, ki se kar ni moglo nagledati krepkih, veselih in oduševljenih srbskih fantov in mož in kar svojim očem ni moglo verjeti, da je vse to, kar gleda, prava istina in ne samo prijeten sen.

In dasi je bilo v mestu toliko vojaštva — gotovo trikrat toliko kakor civilnega stanovništva — ni bilo nobenega izgreda; vojaštvo se je vedlo naravnost vzorno in mirne vesti se lahko reče,

da je morda na svetu še kaka armada, ki je tako disciplinirana kakor srbska, a bolj disciplinirane armade sigurno ni in ne more biti nikjer. Vsakdo, ki je videl srbsko armado na osvobojenem ozemlju in se je na lastne oči uveril o vzornem redu, ki ga je uvedla povsod takoj že prvi dan, je moral priznati, da je Srbija naravnost sijajno demontirala vse one laži o njenem barbarstvu in kulturni zaostalosti, o kateri je znalo in zna še vedno toliko pisati lažnivo in klevetno nemško časopisje.

V Skoplju je bil takoj po prihodu srbske armade uveden popoln red. Za vojaštvom so prišli brž civilni uradniki, ki so uredili javno upravo, in čez par dni, ko je vojaštvo odšlo naprej, da si nabere novih lavorik, se je zdelo človeku, kakor bi bil v Belgradu in ne v mestu, ki je še pred par dnevi bilo turško. Samo vojaške straže, ki so po noči hodile po mestu, so nas spominjale, da se nahajamo v mestu, kjer so se takorekoč čez noč popolnoma izpremenile raz-

mere in kjer so zato potrebne še izvanredne sigurnostne odredbe. Tudi to se je kmalu izpremenilo, ker se je Srbom zdelo škoda, da bi porabljali vojaštvo, potrebno v bojni črti, za policijsko službo, in kmalu je prišlo orožništvo, ki je prevzelo sigurnostno službo v mestu in okolici. Turški denar je bil takoj vzet iz prometa in na njegovo mesto je prišel srbski; prebivalstvo se je nanj brzo navadilo ter je namesto s turškimi groši računalo na srbske dinarje in pare. Potem so pa prišli v Skoplje še belgrajski dnevnik in kolporterji so kričali po ulicah kakor po Belgradu — kolporterji so bili namreč tudi vsi iz Belgrada — kar so le mogli: „Sve novine! Najnoviji telegrami! Važno, vrlo važno!“ itd. in zaslužili so sigurno lepe novce; saj so se za novine ljudje takrat kar trgali, četudi so bile stare po pet ali šest dni.

*

Prve dni je bilo lepo vreme in topli dnevi ter smo lahko hodili po ulicah, na katerih je bilo vedno dosti zanimivosti. Pred hučumatom so se neprestano ustavljali novi vozovi, polni najraznovrstnejšega orožja, ki ga je vojaštvo pobralo pri turškem stanovništvu v mestu in okolici, pa tudi pri kristjanih. Turkom je bilo silno neprijetno, ko je vojaštvo začelo pobirati orožje, ker so se bali, da bodo sedaj prepuščeni na milost in nemilost krščanskim sodržavljanom, ki se bodo sigurno osvetili za mnoge turške zločine in krivice iz prejšnjih časov. Ali ko so Turki videli, da morajo tudi kristjani istotako kakor oni izročiti orožje in da srbske oblasti ne poznajo nobene razlike med stanovništvom, so se kmalu pomirili. Lahko se reče, da so bili razočarani Turki in kristjani. Prvi za to, ker so se bali nasilja s srbske strani — njihovo iznenadenje je bilo prijetno — drugi, ne vsi ali mnogi med njimi, so pa mislili, da bodo sedaj oni gospodarji, Turki pa njihovi podložniki, t. j., da se bodo izpremenile samo vloge, vsebina pa ostane neizpremenjena — in ti so bili neprijetno iznenadeni, ko so videli, da Srbija ni začela vojne za to, da menja vloge, nego zato, da izpremeni vsebino, da ustvari v osvojenih pokrajinah evropske razmere. Turki bodo sicer izgubili svoje stare privilegije, zato pa postanejo polnopravni državljani, kar poprej niso bili.

Takoj prve dni sem posetil tudi turško bolnico na Dušanovem gradu. Nahajala se je v veliki vojašnici in bila je prenapolnjena z ranjenci, po večini izpred Kumanovega. Med ranjenimi Turki in Arnavti je bilo tudi nekoliko ranjenih Srbov, ki se v turški bolnici niso počutili posebno

dobro, pa ne radi zdravnikov, ker ti so zdravili njih ravno tako kakor ranjene Turke in Arnavte, temveč zato, ker jih je bilo samo nekoliko ter so se čutili popolnoma osamljene in tudi turška hrana jim ni ugajala; najhuje jim je bilo to, da se z zdravniki niso mogli sporazumeti, ker nobeden zdravnikov ni znal srbski. Prosili so, da bi jih prenesli v srbsko bolnico, ali zgodilo se je drugače: srbski „Rdeči Križ“ je prevzel tudi turško bolnico v svojo oskrbo in srbski ranjenci so bili zadovoljni, turški pa najbrže tudi. (Turški zdravniki menda niso bili posebne kapacitete in so vršili operacije — kakor so mi pravili švicarski zdravniki — preveč na starinski način.)

Med temi turškimi zdravniki je bil tudi Arabec iz Tripolisa. Medicinske študije je dovršil v Carigradu, potem je pa služboval kot vojaški zdravnik v svoji domovini, v Tripolisu, kjer ima tudi svojo obitelj. V tripolitanski vojni so ga zajeli Italijani in mu potem dovolili — kakor vsem drugim zdravnikom — oditi v Carigrad. V tem je nastala balkanska vojna in sedaj so ga zajeli Srbi, ki so pa tudi njemu in vsem zdravnikom dovolili, oditi v Carigrad. Revez je bil torej v kratkem času dvakrat ujetnik! Pa se vendar ni zdel nič kaj preveč potr, temveč čisto vdan v Allahovo voljo; samo radi žene in otrok je bil v skrbeh, ker ni imel in tudi ni mogel imeti od njih iz Tripolisa nobenih poročil in ni vedel, ali bo svojce sploh še kdaj videl žive in zdrave.

Ta turška bolnica se ni mogla primerjati srbskim, a bila je vendar še dosti čista in urejena, samo zakajeno je bilo po sobah kakor v kaki gostilni ali kavarni. Seveda bili smo na Turškem, kjer je tobak za vsakega količkej odraslega človeka vsakdanja hrana. Pa reveži, odrasli možje, torej sami strastni kadilci, niso imeli baš preveč tobaka; „Rdeči Polumesec“ jim je dajal hrano, ne pa tudi tobaka, dasi je bil na Turškem tobak izredno po ceni, za naše pojme skoraj zastoj; za pet vinarjev se je dobilo bolj navadnega tobaka toliko, da ga je najstrastnejši kadilec imel lahko dovolj za ves dan.

V turških časih je v Skoplju kakor v vseh mestih na Turškem nastajal že s prvim mrakom popoln mir. Vsi domačini so se zaklenili v svoja domovja in ob devetih zvečer, po zimi pa tudi prej, ni bilo nobenega življenja več; vse je spalo, samo tujci in turški oficirji so v nekaterih lokalih, ki so smeli biti tudi po noči odprti, „krokali“ in razgrajali na razne načine. Koran Turkom sicer zabranjuje uživanje alkohola, a mnogi

Turki so od zapadne kulture prevzeli — samo alkohol. Videl sem starega turškega vojaškega uradnika, ki je moral imeti pri sebi vedno steklenico žganja, da je po malem pil, in od tega je imel želodec tako pokvarjen, da sploh ni mogel redno jesti, temveč je samo od časa do časa kaj malega založil. Dedec je bil tako grd in izpit, da ga nisem mogel dolgo gledati. Tarnal je grozno, ker denarja ni imel in se je bal, kaj bo z njim, ko v ujetništvu ne bo imel žganja. V rokah je tiščal steklenico, napolnjeno še do polovice z žganjem, in jo je vsakih par minut nagibal k ustom.

Žalostna slika, kakor podaja žalostno sliko sploh vsa gnila in življenja nezmožna Turčija! Ali napačno bi bilo, obsoditi vse mohamedanstvo kot tako, ker je vendar znano, kako visoko kulturo so svoj čas razvili nadarjeni in delavni Arabci v Španiji, četudi so bili mohamedanci. Turka ne ovira v napredku toliko koran, kolikor njegova prirojena indolencija, ki je ni dobil od vere, temveč je to glavna lastnost turške rase kot take in zato Turkov niti krščanstvo ne bi rešilo pogina. Mladi, sveži in delavni balkanski Slovani so Turke vrgli iz Evrope v Azijo, kjer bodo še nekaj časa životarili v brezdelju in sanjarili ali pa pili, potem bodo pa izgubljali komad za komadom svoje zemlje, kakor so jo izgubljali v Evropi, in končno izginejo kot narod s svojo državo popolnoma, ako se le zainteresirane evropske države enkrat sporazumejo v tem, kako jo med sabo razdele.

Kdor je Turčijo presojal samo po zunanji sliki, ki jo je dobil o njej povodom kakega potovanja, je morda sodil še dosti ugodno o razmerah v tej državi, ali ako se je pred tujcem samo malo odgrnil zastor, se je moral kar ustrašiti. Javni uradi so bili od zunaj lepi in tudi od znotraj še dosti evropski, ali uradniki, ki so v njih sedeli in so bili tudi evropsko oblečeni, so bili sami goljufi, ki so razne pristojbine računali nevednemu ljudstvu brez razlike vere vsaj še enkrat tako visoko, kakor so bile predpisane od države; diferencijo so si lepo spravili v žep. Razen tega so bili vsi turški uradniki podkupljivi, za denar se je na sodišču dobila pravica, za denar, ki ga je dal podjetnik odločujočim uradnikom, je dobil od države naročila za svoto, ki je dvakrat, trikrat presegala vrednost. Za denar se dobi pri turškem uradniku vse, ne pozna nobenih drugih interesov nego svoje lastne.

Prava slika Turčije, to so njene vojašnice. V Skoplju in okolici jih je vse polno, ker so jih zadnja leta dali sezidati Mladoturki, ki so hoteli

Turčijo militarizirati po nemškem vzoru. Krasna poslopja so to in ko jih človek vidi, bi si mislil, da so Turki vendar zmožni, napraviti vsaj nekaj in da hočejo vsaj na enem polju napredovati. Posetil sem te vojašnice slučajno, ker se nahajajo precej daleč iz mesta na kumanovski cesti, in samemu mi ne bi prišlo na misel, da bi šel tja, ali v Skoplju sem našel prijatelja, stotnika Živorada Lazarevića, ki ga že par let nisem videl, in je bilo svidenje, posebno v takem času, prav veselo. On je bil v t. zv. leteči brigadi, ki je operirala do Skoplja med prvo in drugo armado, tako da bi v slučaju potrebe lahko hitro prišla na pomoč eni ali drugi armadi. Ko je prišla v Skoplje, se je brigada nastanila v imenovanih vojašnicah in poveljnik bataljona, v katerem je moj prijatelj Lazarević poveljeval eni stotniji, me je povabil na obed k oficirjem bataljona.

Onega dne je padal sneg in bilo je dosti mrzlo, zato sem se tem bolj začudil, ko sem zagledal okoli vojašnic, samih lepih, novih, modernih stavb, vse polno šatorov, in vprašal sem prijatelja Živorada, kako to, da vojaki spijo zunaj pod šatori, ko bi v onih vojašnicah bilo vendar dovolj prostora za celo brigado.

„Ne samo vsi vojaki, temveč tudi vsi oficirji spimo pod šatori,“ mi je odgovoril prijatelj, „in tudi obedoval boš z nami pod šatorom, zakaj to niso nobene vojašnice, temveč navadni svinjaki, ki so od zunaj zelo lepi, od znotraj so pa taki, da so mogli tam stanovati samo turški vojaki...“

Nisem mogel verovati besedam in sem šel pogledat. Jedva sem stopil skozi vrata, sem zapazil, da hodniki niso tlakovani, temveč da so kar od zemlje. To končno še ne bi bila taka nesreča; vidi se iz tega k večjemu samo to, da si je moral nekdo z denarjem, določenim za stavbo vojašnice, dobro napolniti žepe, in sicer uradniki od vojaške intendature in podjetnik. Ali ko sem stopil v prvo sobo, je naravnost neznosno zasmrdelo. Nisem vedel, od kod prihaja ta smrad, ali prijatelj Živorad je rekel vojaku, ki nam je vojašnico razkazoval, naj dvigne štirioglasto desko iz poda, in ko se je to zgodilo, sem s prijateljem naravnost — zbežal na sveži in čisti zrak. V teh vojašnicah ni namreč nobenih stranišč, pač pa je spodaj klet in v vsaki sobi v pritličju je bila taka odprtina, iz kleti pa nihče ni odnašal nesnage...

Srbi bodo morali vse te čisto nove vojašnice popolnoma preurediti in potem šele se bodo mogli nastaniti v njih vojaki!

Taka-le čisto nova mladoturška vojašnica je najpopolnejša slika Turčije: na zunaj se še nekaj vidi, ali ko se pogleda noter...

*

Omenil sem, da se na Turškem hodi spat prav zgodaj, hiše pa se zapirajo takoj, ko je pade! prvi mrak. Zgodaj se je zapiralo tudi potem, ko so Srbi prišli, ker so ljudje pač bili tako navajeni, in bo sploh še dosti časa poteklo, dokler se razvije v Skoplju kako večerno življenje. Stanoval sem pri uglednem in bogatem trgovcu Nikolaju Hadži-Kostiću, ki je bil izredno prijazen domačin. V hotelih namreč ni bilo stanovanj, ker je prišlo naenkrat preveč ljudi v mesto, in slovenski rojak polkovnik g. Vukasovič-Štibil, poveljnik glavnega stana, mi je priskrbel stan pri g. Hadži-Kostiću, ki me je sprejel z vso Srbom lastno gostoljubnostjo. Zapiralo se je seveda tudi tukaj že okoli sedme ure zvečer; a moj prijazni domačin mi čisto nič ni zameril, če sem prišel iz hotela „Garma“, kjer so se zbirali vsi oni, ki so vedeli kaj o dogodkih, šele po deveti uri domov; popila sva še kako čašo dobrega macedonskega vina, pokadila par cigaret in se v topli sobi pogovarjala o marsikaterih rečeh, največ dakako o vojni, posebno pa o gospodarski bodočnosti Skoplja, ki se pod srbsko upravo dvigne v vsakem, osobito v gospodarskem oziru, ker ima vse pogoje za to.

Nekega večera — bilo je to ravno takrat, ko sem posetil „letečo brigado“ in sem ostal pri prijatelju Živoradu in njegovih tovariših do noči — sem se iznenadil, ko sem prišel pred hišo gospoda Kostića in je bila ta ob devetih zvečer še vsa razsvetljena. Ko so mi odprli vrata, sem videl na dvorišču policijskega uradnika in orožnika, ki sta baš odhajala. Domačin pokaže uradniku na mene in uradnik se je takoj obrnil proti

meni, tako da sem se v istini ustrašil. Mislim sem namreč, da je preiskala policija hišo, če ni kje kaj skritega orožja, in bal sem se, da ni uradnik v moji sobi našel turške repetirke, ki mi jo je dal profesor Tomić za spomin. Ni mi pa prišlo na misel, da bi srbske oblasti iskale orožje v tako ugledni srbski hiši, kakor je hiša Kostićeve, ki je bil eden glavnih stebrov Srbstva v Skoplju.

Pa moj strah ni bil upravičen; iskali so stanovanje z dvema sobama za kneza Aleksija Karadjordjevića in njegovega prijatelja, francoskega majorja barona Schwarz. Uradnik me je prosil, da bi svojo sobo odstopil baronu Schwarz, za sebe bo pa poiskal drugo stanovanje. Naravno, da nisem ugovarjal.

Ko pridem v prvo nadstropje, me sprejme v predsobju knez Aleksij, ki me je poznal še iz Vranje, ter me predstavil baronu Schwarz: „To je baron Schwarz, pa ni treba misliti, da je kak Nemec! Alzačan je in francoski generalštabni major, torej ima Švabe ravno tako rad kakor vi.“

Zelo simpatičen mož je ta francoski major. Oblečen je bil kakor knez Aleksij v uniformo navadnega srbskega konjenika. Bil je srednje starosti in bolj slab, dočim je bil knez Aleksij čvrst mož v starosti kakih petdesetih let. Povabil me je v svojo sobo, in tu smo popili par čaš vina, ki ga je ruski car dal na pot kraljevi hčeri Jeleni, poročeni za velikega kneza Ivana Konstantinovića, ko je odhajala iz Rusije v Srbijo, da streže ranjencem. Ni bilo napačno to vino in pri njem smo postali kmalu vsi trije prav dobri prijatelji in smo lepo med sabo uredili tudi vprašanje stanovanja...

„Saj smo v vojni,“ je rekel knez Aleksij, „pa smo lahko veseli, da sploh spimo pod streho...!“

No, pa bili smo skupaj samo še par dni, ker trebalo je iti naprej. (Dalje prihodnjič.)

EPITAF STOTNIKU ALBERTU MARTINČIČU.

(PRIGODNICA POKOJNEGA PESNIKA IZ DEC. 1905.)
DOSLE NENATISNJENA.

Pripasano ob ledju sabljo,
a v prsih nosil si srcé
ljubeče in mehko čuteče
do zadnjega življenja dne.

Namesto britke sablje včasí
v rokó peró si nežno vzel,
pa o slovenske poezije
lepóti tujcem si zapel...

In vem, da premišljuješ v grobu,
kako trpi še narod tvoj;
in ko bi mogel, vem, ti vstal bi,
pa šel bi zanj na boj, na boj!

Anton Aškerc.

SOFIJA S KUPOLO „ČRNE DŽAMIJE“.

M. PUGELJ:

HUDE NOČI.

1.

Nocojšnjo noč, ko je Gregor trdno spal, so se naenkrat odprla vrata, in svetlo je bilo, kakor bi luna ne sijala zunaj na nebu, ampak v nizki izbi med dimastimi tramovi. Gregor napeto gleda in vidi starega osebenka Jozva, ki leze s palico in s svojo dolgo sivo brado skozi vrata. Roke črne, dolge, koščene, noge upognjene, drhteče, koraki težki in počasni. Izpod sivih gostih in silno košatih obrvi, vrezanih proti čelu v špico, gledajo stare zelene oči, ki se čudno svetijo. Med sivo grmado ogromnega brkovja se pokaže črna brazda in po izbi zahrope glas.

„Gostaščino sem ti dolžan!“

„Kdo te tirja za to?“

„Ven si me vrgel na zimo. Več ne živim!“

„Nisi več živ?“ vpraša Gregor in pot mu leze izpod las na senca.

„Štirinajst dni sem beračil, tretji teden me je zajezdila smrt in šla sva kakor piš v nebeško cesarstvo. Prišel sem pa k smrti Jere, tvoje

sestre. Kar si z mano priskopušil, boš ž njo izgubil.“

„Če si to, kar vidim pred sabo, res ti, Jozve, povej mi, kaj bom z njo izgubil. Mogoče bi se dalo pa še kaj rešiti.“

Opogumil se je in vstal, da bi ga otipal. Ali lahko je korakal skozenj od desne proti levi, križema ali počez, od te ali one plati, prijeti ali čutiti ni bilo ravno tako ničesar, kakor v kotu ob vratih, ki je bil prazen. Oči pa so natanko videle sivo, upognjeno in zarastlo postavo, ki je vejala s sivo brado, ko je govorila, in bliskala okoli z zelenimi očmi.

Ko se je Gregor zjutraj prebudil, je bil jako truden in čemeran. Skuhal si je lonec zelja in ga jedel z ovsenim kruhom. Nad muhami je vihtil šibo s starim podplatom na koncu. Prišli so kmetje. Ta je prinesel sodček vina, ta klobas, drugi jajec in masla. Prosili so vsi posojila. Gregor je gledal s kislim obrazom na mizi da-

rila, pa ni dal denarja ne bratu ne tatu. Premišljal je slabe sanje in stopil na prag. Vaški pastir je gnal živino.

„Kaj pa Jozve?“

„He — dobro!“ je mrdal pastir.

„Kako dobro?“

„E — veste, odpravil je!“

„Kaj?“

„Življenje! Prej dokler je delal, so ga vaščanje še trpeli med seboj, pozneje, ko je bil prestar, ga je vsak brcnil od praga. Eden mu je tudi bajto zaprl. Dve noči je spal na pragu, potlej je izginil. Veste, kdo je bil tisti, ki mu je bajto zapahnil, hoho?“

„Saj je moja!“

„Kdo pa to pravi, da ni?“

Odšel je v izbo. Temnilo se je naglo in stene so sivele. Tina je potrkala na okno, hči Srakarja, sosedka njegove sestre, iz sosednje vasi.

„Kaj pa je?“ je hitel, klečal na klopi in odpiral.

„Teta so bolni.“

„Jera, kaj ne?“

„Teta Jera, da! Kar debele oči imajo in bulijo, kakor bi nič več ne videli.“

„E — beži!“

„Res! Pa hrčijo, jojmene, tako čudno hrčijo.“

„Ti, Tina, takoj grem. Čakaj, pojdeva skupaj. K mojemu bratu Francetu pa nikar ne hodi.“

„O — moram, moram! So oče rekli!“

Dekletce je steklo, a Gregor je kmalu korakal s pipo v ustih in z ukrivljeno palico v roki preko polja mimo vasi in zavil v rebro. Bil je dolg in suh in škornje je imel take, da so se oprijemale meč in segale do srede stegen. Pri hoji ni zravnal nog, kolena so bila vedno izbočena kakor debele okrogle grče. Na sebi je imel staro žametasto vestjo s svetlimi okroglimi gumbi od vratu do srede trebuha, a ravno med temi gumbi je bila tako oguljena, da je izgubila prvotno svetločno barvo in bila siva in hrapava. Suknjič je bil majhen in tudi okrogli klobuček z rdečo voščeno rožico za trakom. Zdelo se je, kakor bi bilo oboje narejeno za igračo, ne pa za modre, stare ljudi.

V obraz je bil suh in vsled črnih brk, ki so silile iz kože, črn. Krog ust mu je ležala čemerna poteza še od jutra. Ko je vlekla polna pipa ustnico navzdol, je bila nezadovoljnost še večja. Človek bi mislil, da je bolan kje v spodnjem drobovju.

2.

France, njegov brat, se ni bril v obraz. Bil je obdan z rjavo neurejeno brado, sredi katere je zijala črna špranja, kakor na temnem panju.

To so bila usta. Nad brado se je kazalo na vsako stran za dva prsta na široko rjavega mesa, ki je bilo tako rdečkasto, kakor bi kdo brizgnil pod vsako stran kapljo slabe barve za veliko-nočne pirhe. To so bila lica. Nad njimi so gledale v dveh globokih jamicah varno spravljene oči. V njih nisi našel nobene barve. Kar si videl, ni bilo sivo, ni bilo rumeno, ne rdečkasto, še manj pa je bilo belo ali rjavo.

Sedel je za mizo tik zelene peči. Za hrbtom je visela vrsta majhnih tablic, slikanih s kričeče rdečimi in modrimi barvami na steklo, izpod stropa je visela zakajena luč in okoli nje so se vrstile pod dolgimi drogovi vrste zdravo zardelih koruznih strokov. V mala okna so se zaganjale debele, obnemogle in pijane jesenske muhe.

Prej — pred leti — sta stanovala zaeno z bratom Gregorjem. Sestra Jera se je omožila iz hiše v sosednjo vas in takrat so se sprli zaradi denarja. Ostalo sta razdelila. Posojevala sta kmetom in pri tem je včasih France naenkrat pomežiknil, česar se je kmet razveselil. Brat Gregor je hotel dvanajst od sto, France je enkrat pomežiknil in to je pomenilo za eno manj, torej za enajst od sto. Enkrat se je tudi zgodilo, da je vzel samo osem od sto. Neki fant in neka dekle, oba mlada in lepa, sta prišla in ga prosila, da bi jima posodil za pot v Ameriko. Starši se jima ne puste poročiti. Tega mu Gregor ni odpustil. Zahteval je denar iz hiše, pa si je kupil bajto nad vasjo.

France je zapazil, da je naenkrat obstala ura. Salament, ura ne obstane nikoli kar tako! Če je pokvarjena, šepa, boleha nekaj časa, potem obtiči. Ali v najlepšem teku ne obstane. E, to ne pomeni dobro. Ko je umrl neki slavní cesar, ki je pomagal vsem revežem svojega cesarstva na noge, so se ustavile vse ure v celi deželi. To znači torej smrt. Ali je v zlahti komu zlo, ali pa se nekdo, ki je velik in blag, in za vse ljudi pomemben, odpravlja na pot iz te doline.

Kmet vstane in prične korakati po sobi. Tudi on ima škornje do polovice stegen in pri hoji ne skrči kolen, da štrle sredi nog naprej kakor poveznjene ponve. Vestjo ima odpeto do gorenjega kota, da se vidi zamazana srajca kakor ostrina sulice nočnega čuvaja. Sicer je golorok in po obeh rokah se mu gubanči srajca kakor podolgovati in ohlapni mehurji.

Hodi tako in naenkrat zasliši sovo, ki odurno sovika na slemenu njegove hiše. Pogleda okoli in vidi, da je komaj mrak. A sova sovika tako odurno, da zebe človeka do obisti. Misli, da bi stopil ven, pobral poleno in ga zalučil proti njej, a ve, da se takih ptic, ki naznanjajo

zlo, ne da prepoditi. Čim bolj se je oteplješ, tem groznejše raste nesreča, ki ti jo prinaša. Hodi torej in poslušaj, kako kriči sova zdaj višje in zdaj nižje, kako se bliža, kakor bi plezala proti kapu, in zopet oddaljuje, kakor bi lezla nazaj na slame. Zdaj je pričela lajati, da se je raztogotil pes in ji jel odgovarjati. Rumelj je velik in hrope, kakor bi zatiskal ogromen meh, a sova sovika kakor razdraženo ščene, ki hlasta po cesti za razcefranimi hlačami.

V oknu se je pokazala drobna dekliška glava, zasenčena z ozko roko.

„Naša soseda so bolni!“

„Katera je to?“

„Teta Jera!“

„Kaj ji pa je?“

„Debelo gledajo in smrčijo kakor velikan. Kar hitro stopite!“

France je oblekel suknjič, pokril klobuček in oprijel palico. Da bi imel spotoma kaj dela, je prižgal pipo. Široko je stopal sredi polj in se nekoliko pomajeval v plečih. Kadar je vzel pipo iz ust, je pljunil krepko in na glas.

3.

Brata Gregorja je zagledal od daleč in takoj se mu je zdelo jasno, da hiti bolj, kakor bi bilo treba. Ni dosti pomišljal, pa je že pravo uganil. He, Gregor, te že imamo! Pogledal si nazaj, zapazil brata Franceta in zdaj jo melješ še hitreje. France je dobrodušnejši in se muza. Take sreče menda ne bo, da bi ravno Gregor ujel njene zadnje besede, ki bi pomenile, da je vse tetino njegovo, kar leze in gre. Ali je z Jero že v kraju, ali bo pa tudi nanj kaj kanilo, ki je po isti poti njen brat kakor Gregor in pri istem kamnu krščen kakor onadva. Vendar stopi tudi France nehote urneje. Presneto naglo in hrabro jo mahata, in ko sta tik hiše, bi že lahko zgrabil France Gregorja za suknjo. No, ravno tukaj se ločita. Eden gre v hišo skozi zadnja vrata, eden skozi sprednja.

„Hvaljen bodi Jezus Kristus!“

„Dober večer. Marija pomagaj!“

Izba je nizka in prostrana. Okoli peči stojе klopi in na klopeh bolničine obleke in cunje. S peči čuka dvojje rjavih otročjih obrazov od nekod z vasi. Na črni mizi gori visoka sveča. Drugo — drobno in načičkano z rožicami in svetimi podobami — tišči bolnici v suho dlan šepasta Polona, ki je izza mlada vedno pri njeni hiši. Tista sveča je s svetih Višarjev, kjer so jo nalašč blagoslovili za zadnjo uro.

Od bolnice vidijo le glavo in suho črno roko, v katero tišči Polona drhtečo svečo. Glava je plava, oči so že steklene, debele, odurne in zvrnjene. Skozi odprta usta šumi in hrumi sapa. Odeja se na prsih visoko dviga in glas dihanja se širi po sobi, kakor bi pela nekje v gozdu žaga.

„Teta, teta,“ kliče Polona, „poglejte, brata sta prišla. Tam je stric Gregor, tukaj pa stric France!“

Gregor stoji ob skrajnici. Hoče nekaj izpregovoriti, pa požre slino. Zija, utriplje naglo z očmi in pričakuje od tete besede. Vpraša: „Ali je kaj rekla?“

„Nič!“

„Za brado jo primi in pomajaj. Še enkrat vprašaj!“

Polona potrese in povpraša.

France poveša glavo in drži roke sklenjene kakor bi molil. Pipo je pozabil odložiti in grize jo nevede, da drobna cevka nepretrgoma škriplje med njegovimi trdnimi zobmi.

Jera diha še glasneje.

Kmetič — majhen in čokat s širokim in rdečim obrazom — se nenadoma pojavi tik postelje z bičem v roki in meni: „Umreti ne more. Najbrž je v sveči prehud božji blagoslov, pa ne da duši iz telesa. Pri mojem očetu je bilo tako. Svečo smo prinesli od Marije Pomagaj na Brezjah. Vzeli smo mu jo iz rok, pa prižgali navadno — tako-le!“ Pokazal je na mizo. „Še vi tako napravite!“

Polona nese načičkano svečico na mizo, vzame lojevko iz svečnika in jo stisne bolnici med otrple in mrzle prste.

Gregor naglo požira, mežika in zija in reče: „Polona, še enkrat jo pomajaj za brado in vprašaj, kaj je s hišo!“

„Glej ga!“ reče kmetič.

France ga buši in čaka. Polona je potresla.

„Čigava je pa hiša, pa polje?“

Jera diha počasi in poredkoma. Hrr, hrrr.

„Vidiš, vidiš!“ kima Gregor.

France pregrizne cevko in pipa pade z ropotom na tla.

Jera ne diha več. Spogledajo se. Mahoma dahne še enkrat. To pot je umrla.

Vsi so padli na kolena. Polona je pričela moliti s piskajočim in zoprnim glasom. Kmetje in kmetice so prihajale v hišo.

„Ali je vse zaklenjeno?“ vpraša Gregor.

„O vse!“ je rekla Polona. „So bili gospod župnik popoldne tukaj, pa so poklenili in vzeli ključke s seboj.“

Ponoči stopi France ven in vidi pod kapom črno senco. Rastla je širom. Naenkrat spozna

črno in z drobnimi zelenimi pičicami posuto obleko in okoli bokov in prsi in pleč silno obsežno telo rajnice. Držala je v rokah peharček z žitom za kure. Iz nje je šla grda zelena luč in obraz se je svetil strupenorumen.

„Če si ti, Jera,“ je dejal strahoma, „kaj bi se te bal?“

„Jaz sem, i, kajpada!“

„Kaj pa hodiš nazaj?“

„Za kokoši nisem naredila, kako naj bo z njimi po smrti. Najrajša bi jih vzela s seboj.“ In klicala je. „Pi, pi, pi, picke!“

„Kaj pa drugo?“

Takrat je pala senca preko nje in nikjer ni bilo nikogar.

4.

France in Gregor vesta, ne da bi se bila kdaj o tem pomenila, da opravi človek večkrat več sam kakor pa z doktorjem in sodnijo. Nihče izmed kmetov ne pozna vseh zakonov, a to ve vsak, da so vmes taki, ki ne gredo človeku v glavo in jih ne more človek po nobeni ceni potrditi.

Prva oseba vsake fare pa je župnik. K njemu se obrne vsak, kadar je zagazil v meglo, naj bo premožen ali ubog. Župnik je drugačen od vseh drugih, župnik je svet, čist, gosposki, ali človeka se kaže v tem, da svetuje rajši bogatim kakor beraškim. No, vendar hodijo k njemu vsi, ti ponosno, ti strahoma. Njegove sirovosti ne sme kaznovati nihče s pestjo. Z dobro besedo vred jo mora vtakniti v malho spominov.

Ko je stopil France v farovž, je bil Gregor že tam. Strgal je po slabo obritem strnišču svojega obraza, stal upognjen ob oknu in gledal v tla. Ob peči je sedela Polona vsa zaripljena od joka.

„Torej meni nič, meni nič!“

„Čakaj, sitnica!“ je rekel župnik in prestopal modro in trdo v svetlih škornjih po hiši. Debel je bil in rdeč.

„Hvaljen bodi Jezus Kristus!“ je pozdravil France in zapel okoren pomenek z župnikom.

„Na veke!“

Jera je šla — v krtovo in zdaj... mislim... ne bo treba gosposke, da bi prisodila temu tako, no, in tako...“

„Notarja bo treba, tožili se pa ne bomo!“

„Vidijo, ta je dobra. Ne bomo se! Saj jaz lahko kar tukaj izpričam. Polona je pomajala Jeri brado in vprašala, čigava je hiša. A Jera nato: Frrr, Frrr! To se pravi, hotela je reči moja, Francetova!“

Župnik je čudno gledal in mrdal, kakor bi se hotel zasmejati.

„Jaz pa nato prisežem, kar bom zdajle povedal!“ je povzel naglo Gregor. „No, vstopim, kaj ne, rečem Poloni, naj vpraša Jero, čigava je hiša, in Polona potrese brado in vpraša. A Jera na to: Grrr, Grrr! Vsak to ve, da je mislila name, Gregorja je!“

„Tudi jaz, France, Jerin brat prisežem. Kako bi ne branil pravice, če sem jo slišal na ta-le prava svoja ušesa! Francetova je hiša, to je bila njena misel!“

„Kaj pa ti praviš, Polona?“ se je obrnil župnik in vstopil pred šepasto žensko.

„Pomajala sem in vprašala, pa kakor sem gotovo Polona in se pišem Cuzek, prav gotovo vem, da niso teta nič drugega rekli, kakor samo hrščali so, to pa zategadélj, ker jim je bilo v prsih hudo!“

France je vzdignil obe roki in se popraskal za obema ušesoma tako silno, da sta takoj izstopili iz kože dve svetli rdeči lisi in zasijali po hiši. Gledal je kakor ris, in če bi res pogledi ranili, bi se bila zgrudila Polona na mestu mrtva na tla.

„Kaj pa mešaš?“ se je razjaril Gregor in na visoko razpotegnil oči. „Ne zaslužiš drugega, kakor da bi te prekopicnil — švedro šepasto, pa ti jih nametal po stari cesarski meri! Jezik za zobe!“

„Stoj!“ je zarjul župnik. „Vzdržuj se!“

„E, zaradi šeste zapovedi se bom že, ko sem star, zavoljo hiše pa ni tako. Hiša pa ni pregrešna misel na žensko, hiša je zid pa strop, pa streha, pa denar. Če ne tukaj, bomo pa drugod dognali, kako je!“

Gregor se je jako razvnel in tudi France je težko čakal na besedo.

„Jaz stojim za svojo pravico, in če bo treba, pa bom pričal pred Bogom, pred svojim patronom svetim Frančiškom in vsemi svetniki in svetnicami nebeškimi.“

Nato se je oprl župnik ob rob dolge mize, prijel zanj z obema debelima rokama, položil svetli levi škorenj preko desnega in se oglasil: „Vaju, moža, spoštujem oba enako. Taki, ki imajo denar, tudi kaj drugega delajo kakor neumnosti in greh. Z Jero, vajino sestro pa je taka, da je ona še za živa naredila pismo, po katerem pripade njeno imetje cerkvi. Mož, še enkrat rečem, da vaju spoštujem. Kar je ranjca dala cerkvi, tega ne bosta pulila iz njenega naročja. Zdaj pa je čas, da gremo k pogrebu.“

V hišo je udarila sila molčanja in vsi so se v njej zadušili. Tiho je bilo. Župnik je odšel

Ko z gorskih mi šumiš višav...

moško in ponosno, France trudno in zamišljeno, Gregor je neprenehoma slinil ustne z jezikom, kakor bi prišel vsak hip na drugo misel in jo hotel povedati. Na sredi je šepala Polona.

Iz nizke hiše so potegnili črno krsto kakor iz zaboja. Nosila sta Damjanova, Kuzljevi, Boltetov in Rodečeva tako, da je bilo vseh skupaj osem. In rekli so, da je bila težka, kakor bi zalili krsto s svincem. Osem jih je bilo, pa so vsakemu posebe pokale v rami kosti. Zvonil je Komarjev fant, tisti, ki je nekaj neumen. Nepretrgoma je mešal.

5.

France je stopal sam preko polj. Pipo je držal nepretrgoma v roki in vlekel dim, da so se mu udirala lica in da so izstopale rjave žile po suhem vratu. Mrzel veter ga je opihaval, a nad njim je krožil črn vran. Videli bomo, je mislil, če je to res ptič. Če bo samo mene obletaval, ne bo pravi. Če se zboji božjega znamenja, se izda. France je korakal v mrak, a vran je krožil nad njegovo glavo. France se je razkfil, vzel pipo iz ust, dvignil črni in debeli palec in se počasi in na glas prekrižal. Vran je frfotal, kakor da ga je obstrelil lovec. Prekopicaval se je v zraku, lovil z mahajočimi perotnicami in se bližal zemlji. Pal je v znak na strnišče in še vedno otepal z dolgimi in črnimi perotmi. Franceta je obšla zona. Ustavil se je.

„Ali bi šel ali ne bi?“

Stopil je bliže. Na hrbtu je ležalo in loputalo s krili vranovo telo, a glava je bila človeška. Nos rdeč, jezik rdeč, oči svetle kakor pri mački, ušesa kakor pri veverici, a iz kosmatega čela molita dva rožička.

„Za vraga!“

„Vrag sem!“

„A kaj je tista megljena kepica, ki jo držiš v krempljih?“

Franceta je tresla groza, pa je le počenil, vzel pipo iz ust in podrezal s slinastim koncem, ki ga je ravnokar grizel, med vranove kremplje.

Vran se je podrsal naglo po hrbtu naprej. Rekel je: „To je Jerina duša! Dobil sem jo, dobra je!“

„E, pa Jera je dala vse cerkvi!“

„Naši sodniki ne dajo na tisto nič. Berači so jo pogubili, tisti stari Jozve, ki je lani umrl. Na zemlji so kapale od njega uši, v nebesih padajo pa zlate kaplje. Na srebrnem stolu sedi, pa rdečo mitro ima na glavi.“

„Kaj pa lažeš!“

France je vzdignil nogo in nameril nanj okovano stopalo. A vrag mu je že frčal nad glavo in vikal. „Vrag ne laže, lažete samo ljudje!“

Da bi ga, se je čudil Gregor, ta pa ni motovilast!

„E, ti, počakaj! Še to mi povej, zakaj so jo berači pogubili?“

„Ker jih je metala čez prag! Vsi skupuhi so moji. Tudi pote pridem!“

„Ali se mi blede, ali kali?“ se je vprašal, pogledal okoli po oblakih in obstal. „No, menim se, nekaj je frfotalo tod okoli, bom pa molil!“

Iz žepa je privlekel rožni venec z debelimi črnimi jagodami in pričel moliti. —

Gregor je prišel med tem v svojo bajto. Jezno je gledal po mračni veži, mršil obrvi, stal na levi nogi kakor štoklja, pa praskal z žveplenko po desnem stegnu. Naenkrat mu je zmanjkalo ravnotežja in zaletel se je v črn kot med motike, burkle in loparje. Satan, o satane! Zaklel je, a kdo je tako bedast, da bi mislil, češ, zato kolne, ker ga je zaneslo med burkle! Ne, on kolne zaradi drugih reči. A jezo je zavezal kakor meh moke, da se ne more širiti ne naprej ne nazaj.

V desnem žepu vestje je zgrabil čvetero žveplenk, stopil na levo nogo, dvignil desno in prasn timer po stegnu. Ustne so se mu potegnile navzdol. Zadišalo je po žveplu, in med njegovimi črnimi prsti gori vijoličast plamenček. Vzame trsko, jo prižge in vtakne v peč. Suho in razlomljeno vejevje meče jezo nanjo in zadeva s koščenimi udi na hrbtu roke ob opeko. Za to se ne meni.

„Večerjal bom krompir ali kaj takega!“

Te besede ponavlja, a drugo misli. Meh jeze se hoče razvezati, a on škriplje z zobmi in zateguje ustne. Tega ne, kaj pa mislite? To so svete reči, vrag naj vzame vse skupaj. Greh naj gre iz duše! Sama goljufija je na svetu, a da bi nas le Bog vse v nebesa vzel!

Pri tej priči se oglasi naenkrat iz peči droben glasek: Psi—i—i!

V ognju nekaj cvili. Gregor dobro spozna, da je to duša, ki trpi v vicah. Njene bolečine so take, da jih tudi zdaj, ko je prosta telesa in njegovih človeških občutljivosti, ne more prenašati. Skočila je v svoji sili v nizko peč preprostega zemljana in prosi pomoči.

„Večni mir! No, tudi druge bo cvrl satan!“

Gregor govori skozi zobe in na glas pljune. A v peči cvili glasek nepretrgoma; zdaj pone-

hava, zdaj poprijemlje močnejše. V svetlobi, ki jo meče ogenj iz peči, se vale po veži čudne velike in črne sence kakor oblaki. Vrata na pot se zapro in odpro, kakor bi jih pograbil vihar. Gregor se še čemerneje namrdne. Ne boji se ne svetnika ne vruga in pogleda v peč.

Na široko žari rdeča žerjavica in po njej pleše rdeč jeziček. Naglo preskakuje z oglja na ogelj, vihti se, suče, odskakuje in maha naprej in nazaj. Spodaj ima noge, na nogah rdeče copatice. Majhen je in trebušast. Žensko obleko ima na sebi, v boke je širok, v prsi obilen. Na glavi ima v čučko zavezano ruto in iz nje gledajo sive Jerine oči, njen topi in modri nos in njena brezzoba usta. Stare zgrbljene ustne moli naprej, opleta okoli sebe z rokami in tako naglo

pleše, da se delajo iz čokastih copatic rdeči krogi. A kiklja jo komaj lovi. Beži po ogorkih od roba na rob, vrti se v sredini in neprenehoma cvrči: Psi—i—i.

Gregor gleda kakor podnevi zbujena sova, samemu sebi težko verjame, dvigne dlan in mane oči.

„Kaj sem neumen ali kali?“

In še huje drgne oči. Zunaj pa se dela huda noč. Oblaki, črni in ogromni kakor gore, se grmadijo nad dolino, močna sapa šumi po listju in že se oglašajo grom. Vihar plane iz gozda in divja, da je strahota. Vmes švigajo bliski in debele kaplje bijejo po hišah in poljih. Gregorja objame strah. Brez večerje se zaklene v hišo in moli.

SAMBOM:

SONETI TRUBADURJA.

I.

Kaj himne pel krilatih bi besed
in v ritem pesmi večnih jih razlival?
Čemu bi tožil dolgo vrsto let
o zli usodi in pri tem popival

po temnih krčmah kakor vsak poet,
ki o sladkostih sreče kdaj je snival?
Kaj bi za to mi dal ta glupi svet?
No, par vrstic na grob, kjer bi počival...

In ko minila bi le kratka doba,
še to izbrisal mrzli dež iz groba,
poslednjo sled bi na ta slavni čas.

V življenju bučnem brišejo spomini
se kakor medle sence v mesečini,
ki splašene beže v temo od nas...

II.

Otresi sanj se vitke kampanile
in vlij v akordih pesem čez ravan!
Od gore, glej, že vstaja beli dan
in sence so se v zlatu potopile.

Poljane vaške so se prebudile
in sokol drzno je premeril plan;
tako objame duh vsaktero stran,
ko so peroti se mu odpočile...

Kaj tožite v bolestitih o življenju,
poetje bledi, v silnem hrepenenju
išočči solnca zlatih lesketanj?

Le njemu luč je vstala in ga vabi,
ki moč ima, da žarkov si nagrabi,
da si srce ozdravi polno sanj.

III.

Kako da, brat, ti nisi nič vesel,
ko vriska vse in poje v pesmih slavo,
da čuje se od Adrije čez Savo
o rodu, ki se kvišku je povzpел?

Nekoč, veš, Ibrahim-bej ni verjel,
da Sultan v skrinji hrani dlako pravo
iz brade Mohameda — pa mu glavo
je bistro muslimanski kronik vzel.

Ostala zdrava Alah sta in vera
in turški svet bil rešen je nemira
in duše pekla in tako naprej...

Tako, prijatelj! Če stvari zadosti
razložil jasno nisem, pa oprosti:
Pri nas ni smeti škiliti prek mej!...

IV.

Kot da bi se odprl začaran grad,
v daljavah vse je v purpurju vzplamtelo
in kot da vrancev divjih se krdelo
spustilo je čez prag nebeških vrat —

tako za zlatim žarkom žarek zlat
od solnca vsipa se med klasje zrelo;
nad njim v višave se dviguje smelo,
kot misel hitra, v jutro orel mlad.

Ah, kdo mu dal te silne je peroti,
da dvigajo tja solncu ga naproti,
da kakor kralj kraljuje čez azur?

To je skrivnostni plamen hrepenenja,
ki porojen nikoli več ne jenja
in tebi srce vnema, trubadur...

DR. JANEZ MENCINGER V KRANJU.

(1871—1882.)

SPISAL PROF. MAKSO PIRNAT V KRANJU.

(Dalje).

Kolikor sem mogel dognati po časopisih in starih zapisnikih Narodne Čitalnice v Kranju, ki so pa precej pomanjkljivi, in kolikor se da soditi po objavljenih poročilih o Čitalnici in njenem delovanju, je Mencinger od začetka l. 1873. pa do l. 1882. z malim presledkom l. 1873. vodil Čitalnico kot predsednik. Lahko rečemo, da si meščani v tisti dobi niso mogli za to mesto izbrati boljšega moža. Saj je bil Mencinger visoko naobražen, a zraven prijeten družabnik, torej kakor nalašč poklican, da vodi društvo, ki mu je namen, da svoje člane izobražuje in zabava. Pod Mencingerjevim predsedništvom je Čitalnica vrlo prospevala in razvijala svoje prosvetno delovanje, v kolikor so pač razmere to delovanje pospeševale ali ovirale. Na dnevnem redu tedanjih Čitalniških besed so bile deklamacije, slavnostni govori, godba, petje in posebno krajše ali daljše gledališke predstave. Sodelovali so domači diletantje pa tudi umetniki od drugod, n. pr. pevci Meden, Noli in Pucihar ter virtuoz Stöckl iz Ljubljane. Semintja je igrala mestna godba iz Ljubljane. — Pevski zbor Čitalnice so vodili učitelj Račič iz Šmartnega pri Kranju, profesor Karel Glaser in Trdina. Profesor Glaser je bil celo nenadoma prestavljen leta 1877. iz Kranja v Weidenau v Šleziji, ker je deloval pri Čitalnici kot pečovodja.

Kako skromno pa je sodil Mencinger o svojem delovanju kot predsednik Čitalnice, nam priča pismo, ki ga je pisal dne 18. julija l. 1893. iz Krškega v Kranj tedanjemu predsedniku Čitalnice, notarju Viktorju Globočniku. Tedaj so namreč Mencingerja naprosili, da bi poslal kaj prispevkov o zgodovini kranjske Čitalnice izza dobe svojega predsedništva; te prispevke so želeli imeti za kratko kroniko Čitalnice v Kranju, ki so jo izdali l. 1893. ob tridesetletnici njeni.

Pismo slove:

Prečastiti gospod notar!

Bil sem nekaj let predsednik kranjske čitalnice, ki je tista leta bolj hirala nego živela.

Zgodilo se je tista leta morebiti tudi kaj, kar bi morda bilo vredno, da se ne pozabi.

Pa jaz sem skoraj vse pozabil, ker sem že nad 10 let v Krškem.

Gospodje župan Šavnik, trgovci Sajovic, Krisper, Omersa so bili ves čas udje in večinoma tudi odborniki. Ti gospodje Vam utegnejo vse povedati, kar želite. Jaz tukaj doli pa nimam ne pisanih podatkov ne človeka, ki bi mogel podpirati moj spomin. Zatorej ne zamerite, da ne morem ustreči Vašemu prijaznemu dopisu iz 15. t. m.

Z odličnim spoštovanjem

pozdravljam

Vaš udani

Krško 18. 7. 93.

Dr. J. Mencinger.

V priznanje zaslug, ki si jih je bil pridobil dr. Janez Mencinger za Narodno čitalnico v Kranju kot njen dolgoletni predsednik, ga je ta dne 4. decembra leta 1882. imenovala za častnega člana.

IV.

Mencinger se je kot pisatelj oglašal v Janežičevem „Glasniku“ in v njem objavil šest novel, namreč: „Jerica“, „Vetrogončič“, „Zlato pa sir“, „Človek toliko velja, kar plača“, „Bore mladost“ in „Skušnjave in skušnje“. Prva teh novel je izšla leta 1859., zadnja l. 1865. Od tega leta pa je molčal kot novelist do tedaj, da so ustanovili „Ljubljanski Zvon“ l. 1881. Ko je torej bival v Kranju, ni literarno deloval, vsaj na zunaj ne. Pač smo čuli, da je sestavil za Vodnikovo slavnost, ki jo je praznovala Čitalnica v Kranju, slavnostni govor in da je pri Čitalnični veselici koncem l. 1875. zabaval občinstvo z duhovito koserijo. A to so le malenkosti. Brez dvoma pa je, da je v Kranju mnogo čital, kakor je tudi verjetno, da je tedaj zasnoval ta ali oni spis, ki ga je pozneje izdal, in se vestno pripravljal nanj. Prav zadnji dve leti svojega bivanja v Kranju pa se je Mencinger nekako poživil. Prijel je zopet za pero in v prvem letniku „Ljub-

ljanskega Zvona" priobčil „obraz iz vsakdanjega življenja": „Mešana gospoda".

„Mešana gospoda" vinovarska je ena izmed najboljših in najduhovitejših humoresk, kar jih poznamo v našem slovstvu. Smeh ti zaigra na obrazu, ko čitaš ta originalna imena, ki jih je dal pisatelj svojim junakom in junakinjam: dr. Tilen Vogljanin, Kühlwasser (Klobasar), Medved, Justina Ocvirkova. Pa ta gostilna „Pri Kruljavi žabi!" Hudir, to mora biti nekaj posebnega! Pa vsa ta imena niso kar tako poljubno izbrana, temveč se čudno ujemajo z značajem dotične osebe. Če človek sliši ime: Filomena, si ne more predstavljati nič drugega kakor visokonoso, ošabno deklico, kakor je tudi v resnici bila gospodična, ki je nosila to ime. Ali Angelika! To je brez dvoma deklič, vesel, zdrav, zadovoljen, ljubkega značaja. In tako je tudi v istini bilo. O Kühlwasserju, Medvedu, Ocvirkovki, Neži Kruljavožabji ni treba tega posebe poudarjati. Kakor rečeno, imenom odgovarjajo tudi značaji, ki jih je pisatelj kratko, a markantno zarisal.

Vso humoresko preveva naraven, prijeten humor, s kakršnim se je pri nas poleg Mencingerja odlikoval le še Erjavec; semintja cika ta humor na dobrodejno satiro. Pa ta gladki jezik, to mično pripovedovanje, prepleteno z duhovitimi reki, ki bi jih mogli semintja primerjati narodnim pregovorom in ki nam baš kažejo Mencingerja kot globokega misleca in izbornega poznavalca ljudi in značajev.

V Mencingerju je bila tudi krepka pevska žila. V Kranju je zložil dve pesmi prigodnici. Take pesmi so večkrat prisiljene in nimajo nikake pesniške vrednosti. Vse drugače pri Mencingerju.

Prvo pesem je zložil ob priliki cesarjeve srebrne poroke. Kako navdušeno nam je v njej naslikal lepoto in bogastvo našega slovenskega ozemlja; kako točno je podal sliko naše zgodovine, kako krepko nam povedal, kod vse je prelival kri za vladarski habsburški rod, s kako plastičnimi črtami nam je očrtal značaj Slovencev. (Pesem samo gl. „Slov. Narod" št. 95, 1879 dne 26. apr.). Drugo pesem je posvetil Vodnikovemu spominu. V lepi alegoriji nam pripoveduje, kako je Vodnik našel svoj pesniški poklic, in nam krepko označuje, kaj je naloga pravega pesnika in kakšnega dalekosežnega pomena je za narod delovanje pesnika-proroka. („Slov. Narod" 1880, št. 29., dne 6. febr.)

Literarno je torej Mencinger zopet začel javno delovati, pa je izkušal pripraviti svoje znanke in prijatelje, pri katerih je slutil veselje in zmožnost, do tega, da so zastavili pero. Tako je okrog sebe zbral deseterico mladih, nadarjenih

mož in z njimi v zimski sezoni 1881/1882 osnoval nekaj literarni klub ali „akademijo", ki ji je sam načeloval kot „rector magnificus", dočim so se ostala dostojanstva porazdelila med druge klubove člane. O tem literarno-zabavnem klubu je „klubov avgur" (morda dr. Mencinger sam) priobčil v drugem letniku „Ljubljanskega Zvona" kratko poročilo. Mencinger je dne 26. nov. predaval „o zmotnjavah". „Za vsak večer se je izvolil po listkih „gospod" (reditelj). Obravnave so se vršile po pravilih vzglednih evropskih parlamentov. Ukrenila se je „lex", da nihče nego „gospod" ne sme govorniku segati v besedo, in da ta „lex" dobi ime po tistem, ki se prvi zoper njo pregreši. Ta „lex" dosedaj še nima imena. Pilo se je pivo domače (Peter Majerjevo), vino pa Meniško (Valvasor, Ehre des Herzogthums Krains, lib. II, cap. 29) in Marsalsko (Horatius carmen 1. vers 19.) Iz tega dopisa vidimo, da je bil Kranjski klub res zabaven in literaren. Želeli bi samo to, da bi svoja berila in pesni priobčil v kateremkoli si bodi listu slovenskem. Ured.) Klubov avgur."

Dopis omenja, da so zlagali godovnice in sonete. To se je vršilo tako-le: Za godovnico je vzel Mencinger napev kake znane narodne pesmi, pa je napravil k napevu besedilo, ki se je nanašalo na godovnjaka; in tako pesem so potem prepevali do ranega jutra. Nekateri take godovnice in pesmi prigodnice je profesor Franke spretno ilustriral; vsako kitico je navadno tolmačila posebna slika. Večkrat je prinesel Mencinger s seboj rime za sonet. Povedal je naslov sonetu in razdelil rime med navzoče, ki so se poizkušali z večjo ali manjšo srečo v pesništvu in večkrat v potu svojega obraza kovali po podanih rimah dotične vrstice za sonet.

Člani akademije so bili: profesor Ivan Franke, profesor Martin Karlin, Vinko Majdič, posestnik Peter Mayr, odvetnik dr. Janez Mencinger, nadučitelj Janez Pezdič, pravnik Metod Pirc, profesor France Skaberne, zdravnik dr. Eduard Šavnik in sodni pristav Janez Škerlj. Iz imen članov je napravil Mencinger za šalo teh-le osem imen: Fronke, Pirckar, Linšker, Ljiška, Berne, Pezdimajd, Ičmen, Cingermaier, Državnik. Če kdo malo natančneje pogleda ta imena in ve, kdo so bili klubovi člani, takoj spozna, kako so sestavljena. Ta imena, ki se seveda malo čudno glase, so bila tudi objavljena in so zavedla nekoga časnika, ki seveda o njih postanku ni imel niti duha niti sluha, da je šel in očital Slovencem, da je večina njih literatov „Nemcev".

(Konec prihodnjič).

VELIKI MOST V PLOVDIVU.

DR. DRAGOTIN OZVALD:

FILOZOF.

Matica Hrvatska je svojim članom za l. 1912 poklonila pisano darilo — „Povijest filozofije“¹⁾, ki bo poznavalec pač o njem dejal, da je v veliko čast požrtvovalnemu založništvu in pa učenemu pisatelju. Učenemu, pravim; saj pač vsaka stran tega dela živo izpričuje, da je prof. Bazala segel po živih virih in ne po virih o virih.

Založnik in pisatelj sta si bila na jasnem o velikanskem kulturnem pomenu tega, kar v Povijesti filozofije podajata jugoslovanski inteligenci; drugo vprašanje pa je, ali bo čitatelj znal dostojno ceniti dar, ki ga prejema iz njunih rok. In zelo bi mi bilo žal, ako bi se temu daru pripetilo to, kar n. pr. velikim umetninam slikarskega čopiča in kiparskega dleta, ki sem se jim pred kratkim znova spoštljivo poklonil v bogatih

umetniških ponosne tujine. Gledalec, gledalka stoji pred to ali ono sliko, pred tem ali drugim kipom, tudi pred Raffaelovo Sikstino ali pa Klingerjevim Beethovenom, a v duši jima je, kakor da sta — v panoptiku!

Zgodovina filozofije! Dvoje suhih besed, ki pa jemljeta v misel dvoje stvari silnega pomena v kulturnem prizadevanju človeštva. In kakor vobče spričo nenavadnih pojmov, tako tudi lahko napram tej dvojici posamezniku podleti neljub quid pro quo, bodisi da se zgodovina istoveti s preteklostjo, filozofija pa z iztikanjem za raznimi skrivnostmi ali kaj takega.

Ad vocem filozofija! Natančnega in v obče zadovoljivega odgovora na vprašanje, kaj je filozofija, do zdaj še ni. To pa tudi ni kdovekak manco. Saj bi se isto n. pr. dalo očitati tudi zgodovini in vendar je ta — magistra vitae. Glavna stvar vsake definicije je pač nje plodovitost, t. j., moment, v koliko nje formulacija

¹⁾ Dr. Albert Bazala, Povijest filozofije*. Svezak III. Povijest filozofije najnovijega doba. Zagreb. Izdala „Matica Hrvatska“. 1912. 404 str.

odpira izsledovatelju novih vidikov, v koliko stopa predenj z novimi vprašanji itd. In s tega stališča bi jaz sprejel tisto, prav razširjeno mnenje, ki trdi: filozofija je veda o enotnem in zaokroženem svetovnem in življenjskem naziranju.

V svojih mejah, ki jih določuje osebni faktor posameznika, ima pač slehernik svoje svetovno in življenjsko naziranje. Vsak dorastli in duševno normalni človek si v danem slučaju po svoje odgovori na vprašanje, kaj je smisel življenja, in pa, „was die Welt im innersten zusammenhält“; tudi pijanček, ki se drži načela: „dugo nas ne bu, zdaj si ga vžij“, ali aforist, ki vse presoja po tem, kar „nese“, ali vdana duša, ki vse prenaša v ime volje božje, itd. Da li pa te vrste razlog, ki se navaja v pojasnilo danih dejstev, oziroma v opravičilo danega ravnanja, tudi „drži“, tega poprečnik navadno ne vpraša.

Poleg teh poprečnikov najdemo v vseh kulturnih dobah, kajpada bolj redko sejane, i takih posameznikov, ki izkušajo vsemu, tudi razlogom, priti do dna, in sicer kolikor le mogoče na podlagi enega samega počela. Zlogolki svet jih rad imenuje čudake; mi pa jim recimo filozofil!

In zgodovina filozofije je zrcalo, v katerem gledamo prizadevanje raznorodnih filozofov za razvoj svetovnega in življenjskega naziranja. Kaj je v tem oziru učil ta in ta modrijan „svetovnega pomena“, kako je s svojim naukom vplival na druge filozofe in kulturne delavce, o tem sedaj tudi Jugoslovanom „priča i pripovijeda“ Povijest filozofije.

V prvih dveh zvezkih svoje Povijesti nam prof. Bazala s sigurno roko po vrsti odpira duševno delavnico filozofskih veleumov izza najstarejših dob pa do 18. stoletja. Tretji in zadnji zvezek (5. in 6. knjiga) pa nas seznanja z vodilnimi možmi 18. in 19. stoletja, kojih duh tvori obilježje naši sedANJI kulturi. V ta zvezek čitatelja uvaja obširno poglavje o Kantu, ki mu je posvečena dobra petina vse knjige. Kakor mogočen „Bismarckov steber“ se mi zdi to poglavje, ki ga je g. pisatelj z veliko ljubeznijo izklesal iz klenega granita in ki mu z vrha na vse strani v silnem zublju odsevajo žarki pokantovske filozofije. In po pravici! Prostor, ki je v tej knjigi odmerjen Kantu, docela odgovarja pomenu, ki ga ima veliki Königsberžan, ta oče „kriticizma“, za sodobni razvoj stvari na po-

prišču filozofije, osobito s kategornim imperativom in še bolj morebiti s kritiko čistega razuma, kjer je v trdokorni besedi nekako zaklical: „Da si človek, je veliko, toda pomisli, da si le človek!“

Četudi danes morda ne obvelja več niti en stavek v tej obliki, kakor ga je formuliral Kant, vendar treba priznati, da je njegov nauk v celoti nekaj, lahko da celo precej nevaren, predor, ki se mu na svojem potovanju ne smeš izogniti in ga tudi ne preplezati, ki marveč moraš sredi skoz njega, ako ti je do tega, da se probiješ do umevanja sodobne znanstvene filozofije.

In Bazala nam res v svitu Kantovega nauka ljubeznivo razkazuje filozofski firmament nad Nemško, Francosko in Angleško, ki na njem žare prvoredne zvezde: Hegel, Schopenhauer, Ostwald, Fechner, Helmholtz, Wundt, Eucken, Comte, Fouillé, Lachelier, Guyau, Bergson, Mill, Spencer, James, Höffding i. dr.

Nemški, francoski in angleški svod nam razkazuje g. pisatelj s svoje filozofske zvezdarne! A naše „Nebe slavsko“? Mari Slovani nimajo filozofije ali pa je morda i tukaj obveljalo načelo, da — slavica non leguntur? No, besede o slovanskih filozofih v Predgovoru prepričevalno govore, da „im treba posvetiti zasebnu knjigu“, ki jo je pripravljena izdati Matica Hrvatska.

Jaz veselo vzkliknem: „Živela Matica Hrvatska!“ In vendar moje veselje ni popolno, greni mi ga marveč misel — o, no, o — zamujeni priliki. V Povijesti bi se bil namreč dal imenitno označiti v vseh podrobnostih silni vpliv velikih inorodnih mislecev na jugoslovansko lepo knjigo! In da bi ga bil prav prof. Bazala imenitno označil, tudi to vemo vsi prav dobro. Škoda!

V nadeji, da prav kmalu pozdravimo tudi „djelo o slavenskoj filozofiji“, sklepam s toplo željo, da bi vsakdo, ki vzame v roke Bazalovo Povijest, črpal iz nje toliko izpodbude za tisto duševno samotvornost, ki je conditio sine qua non, ako si hočeš ustvariti enotno in zaokroženo svetovno in življenjsko naziranje, kakor sem ga črpal jaz, in pa, da bi občutil vsaj nekaj tistega blagoslova, ki klije iz vestnega dela in ki ga je pač v potencirani meri moral občutiti g. pisatelj, ki je bil — „vreden, otvoriti knjige“.

Lipsko, 20. maja 1913.

OLIMP Z NEZERO-JEZEROM.

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Jov. N. Tomić: O Arnautima u Staroj Srbiji i Sandžaku. (Belgrad, Knjižara Gece Kona, Knez Mihajlova ulica. 1913. Str. 93. Cena K 1'20). — To knjigo, ki je enako poučna kakor po ceni, prav toplo priporočamo našim zgodovinarjem. Njen avtor, znan kot zgodovinar, je za svojo monografijo upotrebil vso tozadevno literaturo, jugoslovansko, italijansko, romunsko, francosko, nemško; s podatki iz državnih arhivov, korespondenc in starih potopisov nam slika z živimi podrobnostmi nekdanje življenje v onih dandanes za vso Evropo tako pomembnih krajih. V prvem delu knjige govori o mohamedaniziranju in arnavčenju Srbov v Prizrenu, v Metohiji in na Kosoveh; vršilo se je to vzporedno z vnanjimi borbami turško-krščanskimi in vsled njih; naravno da so bili najprej prisiljeni moški, prestopiti; ženske in ženski otroci so ostali često še dolgo časa kristjani. Okolica Prizrena in Djakovice je bila v 17. stoletju še povsem srbska in katoliška. Obično se misli, da so s patriarhom Crnojevičem (1690) na avstrijska tla pobegnili Srbi od Prizrena, Djakovice in Peči in da so vsled tega ti kraji opusteli; faktično pa temu ni tako; tamošnji Srbi so bili direktno izpostavljeni arnavstvu in so bili v veliki meri poarnavčeni; izselili so se marveč takrat Srbi iz krajev, kamor niso tako brzo pali Turki, tako da je bilo časa se spasti; to je Sandžak, Kosovo z Gornjim Pomoravljem in prejšnja Srbija. Kakor so v 17. stoletju trpeli zlasti tisti Srbi, ki so simpatizirali s Poljaki v njih borbah s Turki, tako so v 18. stoletju

trpeli pristaši avstrijskih cesarskih vojsk. Ipak je bila Ljuma, kjer so dandanes najljubši Arnavti, še 1690 naseljena s čisto srbskim življem; okolica Prizrena in Djakovice je mohamedanizirana šele okoli 1770. — V drugem delu knjige poroča avtor enako o Sandžaku. V 16. stoletju je bila etnografska meja arnavtska še daleč od Sandžaka, ni dosegala niti zliva Črnega in Belega Drina. Do začetka 18. veka ni Arnavtov v Sandžaku. Z nasilno naselitvijo je nastalo tam prvo arnavtsko selo, in to na visoki planoti Pešteru; Turki so jih privlekli tja, in sicer od katoliškega plemena Klimentov v Brdih, poarnavčenih razbojnikov, ki niso dali miru ni Peči ni Skadru, da, niti Skoplju; najprej so od njih trpeli visoki Dečani; zaman so jih krotile turške oblasti, dokler jih ni skaderski paša 1700 kratkomalo „interniral“ na visokem Pušteru. Kaka mešavina je končno nastala tudi v Sandžaku, čujemo še v poročilu iz l. 1848., češ, tam so domovi, kjer en brat veruje v Kristusa, drugi v Mohameda, eden se klanja, drugi se križa; drugje zopet se trije sinovi drže Turkov, a oče jim je kristjan; ko pride turški praznik, ga svete vsi, sinovi gredo v džamijo, a oče v cerkev. Po dva brata Turka živita v eni hiši, eden ima turško bulo (ženo), drugi kristjanko, ena je Ana, druga Nazija.

Ivo Vojnović: „Lazarovo Vaskresenje“, četiri glave jedne proste istorije, koja začudno svršava pjesmom.* Prvotno se je drama ironično zvala: „Jer velevlasti tako hoće“, pa ena velevlast ni tako hotela — in zato je moral naslov odpasti. Snov drame je dobil pesnik v resničnem dogodku, ki se je izvršil pred nekaj leti. Toda slavno leto 1912. je

spisalo delu epilog in zato stavi pesnik celo dejanje v to leto. Lazar Kujundžić je bil učitelj v Stari Srbiji v bližini Prizrena. Komaj je čakal trenutka, da bo šel kot komitaš v boj proti Arnavtom in Turkom. In res je nekega dne, kmalu potem ko se je vrnil iz kraljevine in dobil poziv, zgrabil za orožje in s svojimi tovariši udaril na sovražnika. Bili pa so vsi premagani in pobiti. Vodja Arnavtov je tedaj pozval majko Lazarjevo, naj pride gledat, če je dotični mrtvi komita njen sin. Starka hoče rešiti sebe, deco Lazarjevo in celo selo osvete Arnavtov in zato pred njihovim vodjo izjavi, da oni mrliči — ni njen sin. Vodja razume to njeno laž in jo pusti, da zbeži. —

Snov je tedaj zelo dramatična in vabljiva za pesnika Vojnovičeve velikosti. On sam se je spoznal in govoril z Lazarjevo materjo. Izrazil se je o tem nekoč tako-le: „Če bi vi videli to starko, ko mi je razlagala oni prizor, kako so ji sina umorili, kako je bila prisiljena, da vse to gleda in nazadnje še reče: „Ne, to ni moj sin!“ Kje bi našel izraz za to grozno trpljenje, žalost in slabost, skrajni realizem in vendar klasično, antično veličino! Tedaj je razumljivo, zakaj sem v dveh mesecih dovršil dramo, ki predstavlja najtežji, toda najbolj dovršeni problem mojega delovanja!“ — Toda, ko so delo 15. (28.) maja prvič predstavljali v Beogradu, jo je občinstvo sicer burno pozdravilo, kritiki in literarni krogi pa niso našli v njej tega, kar so pričakovali. Splošno se čuti, da je bil Vojnovičev korak iz fine poetične Venecije („Gospodja sa suncokretom“) v divjo arnavtsko avlo prevelik in prehiter. Mnogo strani v tej drami je kritiko celo privedlo do mnenja, da je oboževani Vojnovič zmožen mnogo slabših del, kakor je klasična „Dubrovačka trilogija“. Drama je zmes realističnega in simbolističnega slikanja, a to tako nesrečno, da delu največ škoduje. Najboljši je prvi akt, predvsem v psihološkem oziru, ko nam pesnik slika Lazarjevo nestrpno čakanje poziva in hrepenenje po osveti. V poznejših dejanjih, posebno v prizorih z Arnavti pa se vidi, da pesnik ni bil kos svoji nalogi, očita se mu celo, da ne pozna terena, zato da je ves kolorit neprimeren in Arnavti nepristni. Slaba stran drame je tudi to, da je pesnik pre dolgo in preširoko slikal, kar bi lahko storil na krajši in zato efektnejši način. Treba pa je pripomniti, da je sedanja beograjska publika sita pokanja pušk in krvavega klanja, ki se slika v drami, ker je to doživela v resnici v sedanjih bojih. Interesantnejša bo ta drama na vsak način za bodočo generacijo in zato bo sigurno ostala za vedno na repertoarju in na narod mogočno vplivala. Z velikim interesom jo bomo tedaj gledali v Zagrebu in Ljubljani. Igrala se bo tudi v Pragi, ker Čehi Vojnoviča v obče zelo obožavajo in je pesnik sam z Narodnim divadlom zelo zadovoljen in posebno visoko ceni češko igralko Marijo Hübnerova. V Parizu bo igrala vlogo starke Stane Kujundžičke slavna igralka Sara Bernhard in s tem bo drama zadobila svetovno slavo. — O delu bomo natančneje govorili, kadar izide v knjigi („Matica Srpska“ u Dubrovniku). — Srbski listi poročajo, da je bil pesnik pri predstavi navzoč in da ga je publika obsula s cvetjem in venci, ki jih je pozneje položil na grobove padlih junakov.

Drama je posvečena „roditeljicam pobe, srbskim majkam na oltar mučeniške jim slave“. Branko.

Golgota. Drama u tri čina. (Savremeni hrvatski pisci. Zagreb, 1913). Avtor: Srgjan Tucić.

Redovnik Demetrije zahrepeni nekega lepega dne po svobodi in življenju. To razodene svojim sobratom, ki ga zaničujejo kot „antikrista“. Tedaj se mu na samostanskem vrtu prikaže Žena v črnem plašču, ki ga počasi odgrinja, da „stoji pred njim bela in naga kot veličasten kip iz mar-

mora“. Govori mu: „Jaz sem življenje“, Demetrije jo objame toda ona izgine in mladi redovnik v obupu kliče kljubovalno pred velikim križem: „Kaj?! Kaj?!“ Tedaj se pojavi izza križa — On v dolgi beli halji, z bledim bolnim licem* in ga pelje proti izhodu, rekoč: „Pojdi!“ Demetrije ga vpraša: „Kam?“ On, z nasmehom fine ironije: „V življenje!“

Drugo dejanje nam kaže nekdanjega redovnika v razkošno opravljeni sobi, kjer piše protiverske spise, ljubi lepo Ženo in ima otroka. Sinček mu zbolí, Žena ga vara, on jo zadavi in tedaj se pojavi Kristus v obleki zdravnika. Prevzeti hoče njegovo krivdo nase, sin mu umrje, on pelje Demetrija iz sobe in mu reče: „Pojdite, iščite utehe!“ Demetrije odide, On pa sede na črni fotelj poleg pisalne mize in magična luč ga obseva. —

Obupan zbeži ponoči nazaj v samostan, redovniki se nad njim zgražajo, prior ne usliši njegove prošnje in kesa in ko patetično govori redovnikom o svetu in svojem življenju, ga preklinjajo in zapuste. Sam stoji v temi pred križem in govori o bolesi in razočaranju: „O, Kriste, kje si?“ On (nevidljiv ali kakor da govori s križa na vrtu): „Tu sem: večno razpet radi vas in večno živ za vas!“ Prvi žarek jutranjega solca posveti na vrt.

Kdor prečita to najnovejšo Tucićevo dramo, bo takoj spoznal, da njena snov ni popolnoma originalna, ampak da je na Tucića vplivala sigurno Jeromova dramatska legenda „Tujec“ in deloma snov Massenejeve opere „Glumač sv. Gospe“. Pa tudi ne glede na to, drama ni originalna, ampak sestavljena iz prizorov, ki ste jih že nekoč videli. Predvsem pa se ne more navdušiti za to delo nikdo, ki je pričakoval v Tuciću Hrvata s svojo lastno izrazito, narodno dušo, kajti ta njegova drama je napisana čisto v tujem duhu in priča, kako klavrna bo naša umetnost, če bomo samo posnemali. V splošnem pa bi se dalo reči, da Tucić nekatere prizore zelo dobro slika, je veččak na odru in ve, s čim se najbolj učinkuje, in to ga je zavedlo, da stremi samo za efekti.

In predvsem radi tega trpi drama. Druga njegova napaka je ta, da snovi ni dovolj obdelal, se v usodo svojega junaka premalo vživel, in zato je drama na nekaterih mestih zelo nejasna, cela izpeljava pa premalo logična in neneravna. Tucić ljubi simbolizem, v Vojnovičevem smislu pomešan z realizmom in mistiko; toda v tej drami, se nam zdi, ni spojitve uporabljena na prvem mestu. — Vsebinska in dejanje ni preveč zapretno, ampak vse se zgodi tako, da je pesniku prav.

In če bi bil tudi vsak Demetrijev korak utemeljen, kaj nam hoče Tucić pravzaprav povedati? Človeku se zdi, da je vse zelo samovoljno storjeno ne glede na razmere in brez vsakega ozira na duševno življenje oseb. Tucić ni velik psiholog; kot dramatik je nedosleden in kot pesnik premalo globok. Pač pa je dober poznavalec odra in občinstva. Postavi Žene (simbol življenja) in Njega (Kristusa) sta zelo fino naslikani, dasi premalo segata v dejanje in je premalo jasno, da morata nastopiti, da sta potrebna. Tudi bi ju moral dramatik popolnoma zvezati z junakom in njegovo usodo. Dobro se v drami uveljavljajo kontrasti, ki so naravnost izborni in silno vplivajo. Tudi dialogi so duhoviti in zelo efektni.

Ko se je majnika meseca ta drama v Zagrebu predstavljala, so jo kritiki in občinstvo zavrnili, dasi je bila dobro uprizorjena. Zanimivo je še to, da je delo posvečeno Ivi Vojnoviću. Vojnović pa je pisal zagrebški indendanci pismo, v katerem pravi, da s Tucićem ne bo tekmoval in da odstopa od tekmovanja njemu v prilog. To je zelo razumljivo.

Branko.

Leonid Andrejev: Judež Iškarijot in drugi. — Eleazar. (Poslovenil Vinkjantjev). V Gorici, 1913. „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. Str. 163. Cena 80 h. (Jezik prevoda slab!)

Prvi spis nam prikazuje Judeža v družbi Jezusovi in apostolov, odkar je Judež vstopil v njih krog, do njegove nasilne smrti. Kakor stare apokrifne ali „lažne“ knjige, ki so vedele povedati toliko podrobnosti o dogodkih in osebah sv. pisma, kakor legende, ki vedo več nego zgodovina, nam Andrejev predstavlja Jezusov zbor, nam ga človeški tolmači in pojasnjuje. Poleg Judeža se odraža zlasti kričavo-glasni Peter in kritični Tomaž. Judež je po vnanjosti gladna karikatura človeka, z dvojnimi licem, z dvojno glavo, z enim mrtvim očesom, rdečelas, brez otrok, kar je „še bolj pričalo, da je hudoben človek“, zakaj „Bog noče potomstva po Judi“, smeje se ravnotako tatovom kakor poštenjakom in vara, kadar laže, pa tudi kadar ne laže. In ta-le zadnja lastnost je pač njegova glavna: vse je varanje, resnice ni. Ta Judež edini vztraja z Jezusom; odide z njim obenem s tega sveta. Judež je varal s poljubom in se usmrti sam, a ostali apostoli varajo, ko pravijo, da je Jezusova žrtva bila potrebna, da si je je Jezus sam želel, da so se oni morali spasti za — bodočnost evangelija ter niso smeli postati mučeniki. — Andrejevu je Judež simbol. Povest sama zavzame zlasti v prvem delu, kjer se uvaja Judež, in na koncu, kjer se prikazuje oportunitizem apostolov; sredina ne zanima toliko, ker je snov znana in ni psihološki dovolj izrabljena. — Zelo zanimiv je problem „Eleazarja“, tistega mrliča, ki je bil po treh dneh zbujen nanovo v življenje; sledovi trodnevne smrti so se mu poznali i na telesu i na duši: telo, ki se je bilo v grobu napihnilo, je ohranilo to strašno obliko in te grozne razpoke; duša, pred smrtjo vesela, je bila sedaj ozbiljna in molčeča; povedal ni nikomur, „kaj je bilo tam“, a grozota, ki je ležala v globini njegovih punčic, je delovala strašno. Noben sorodnik ne znanec ni ostal pri njem in velika puščava se je približala do samega praga njegovega bivališča. Odtod je, izpostavljen žarkom ter z vzdignjenim obličjem in kosmato divjo brado, strmел v solnce. Rimski kipar je hotel vrniti življenju dušo, kakor se je vrnilo telo življenju; saj vendar njegova umetnost vdihla mrzlemu marmorju življenje, topi na ognju zvonki bron. Kipar je bil Eleazarju gost — in sedel z njim vstric pod žgočimi solničnimi žarki — in konec je bilo ustvarjanju, ognja in vneme ni bilo več. Pogledal je rimski pijanec v njegove oči in za vedno je utihnilo njegovo veselje. „Vse življenje je ostal pijan“, dasi ni več pil.

Ljubezen mladih ljudi, ki ju je pogledal Eleazar, je bila žalostna in mračna kakor nagrobne ciprese itd. Poklical ga je k sebi sam cesar Avgustus; vpraša ga: „Kdo si?“ Eleazar odgovarja: „Jaz sem bil mrtev!“ In strah je ostal kakor senca vse življenje pri njegovem zglavju... V a ž e n problem za nas, ki smo od mrtvih vstali..“

„Eleazar“ nadkriljuje daleč „Judeža Iškarijota“.

„Sveti Just“. — „Ljubezen Marijinega otroka“. (Zbirka ljudskih iger. 20. snopič. Ljubljana, 1913. Katoliška bukvarna. Str. 125.)

Prvo igró je italijanski spisal tržaški stolni prošt dr. Fr. Petronio; iz rokopisa jo je prevedel prof. dr. Jos. Debevec. Mučeniška smrt mladega 20letnega patricija tržaškega Justa (l. 303.) ji je snov; Just, sin že krščanskih roditeljev in dedov, vztraja v veri kljub mučenju, dokler ga končno ne obsodijo na smrt v — morju (Mimogrede povedano, smrt v valovih se ne ujema prav z našimi pojmi o mučeništvu). Prevoditelj pravi v uvodu, da se značaj Justov v drami ne razvija več; mi temu pritrjujemo, a dodajemo, da

je s tem mučniku-junaku vzeto dramatsko junastvo. Just se ne bori z nikomer več, pač pa propoveduje, in sicer je po naših mislih za mučenika, ki mu je življenje nič, prezgovoren. Izmed ostalih oseb sta prosjak Agabij in centurij Mukron prav živi kreaciji. Ne vem, kako je razumeti besede dr. Debevca, da je ovađuh Mukron risan po življenju; vsekakor je ta najgrešnejši Rimljan nazorna figura. Je pač tako: svetniki in mučeniki, kjer je vse ustaljeno, niso za drame; kolebanje med grehom in krepostjo dramam bolje služi. Človeka je laže, živo risati globino grehov nego višino svetosti. — „Ljubezen Marijinega otroka“, ki jo je spisala Tončka Kovačič, je prikaz „ginjivega“ slovesa deklice Ljudmile, ki odhaja v samostan. — Prva igra je prigodnica za 1600letnico ofcielne potrditve krščanske vere po rimski državi in ima le moške uloge, druga ima le ženske uloge. —

Pibrovec Leon: Pred vaškim znamenjem. Ljudska igra v štirih dejanjih („Goriška tiskarna“ A. Gabršček v Gorici. Str. 68. Cena 1 K).

Založnik poroča, da je knjižica poučne in vzgojevalne vsebine ter jako pripravna za šolsko mladino; „zlasti priprosto ljudstvo in dorasla šolska mladina bo čitala to vzgojno delo s pridom. Igra je tudi posebno pripravna, da jo pod vodstvom p. n. učiteljstva uprizori dorasla mladina ob raznih šolskih slavnostih.“ Razvajeni 15letni Mihec ukrade 1000 K, a sum zvali na 14letno siroto Anico, ki radi tega trpi. Ko jo vidi moliti in tožiti pred vaškim znamenjem, se mu zbudi vest; pa prepozno je; s sušico obremenjena Anica se je pod znamenjem prehladila in umrla; njeno nedolžnost so spoznali. — Kakor vidimo, je povest „ginljiva“, a za pozornico ima premalo dejanja. Slog ni vedno primeren stališču oseb.

Haggard J. R.: Roža sveta. (Poslovenil J. M.). Povest iz tretje križarske vojne. Cena: 2-80 K, vezana 3.90 K. — Izšla kot XVIII. zvezek „Ljudske knjižnice“, ki jo izdaje „Katol. bukvarna“.

Haggard J. R.: Salomonovi rudniki. (Poslovenil J. M.) Afrikanška povest. Cena 1.60 K, v platnu 2-40 K. „Kat. bukvarna“.

A. Conan Doyle: Zgodbe napoleonskega huzarja. (Prevel V. Mihajlovič). Založba „Zlatorog“ v Ljubljani. Str. 510. Cena 3 K, s poštnino 3-30 h.

GLEDALIŠČE.

Letošnja gledališka sezona. (Nadaljevanje.) Zelo žalostno dejstvo v letošnji sezoni je bilo tudi to, da nismo imeli nobene kritike. Stvarna in pravilna kritika je gledališču tako potrebna kakor kulise; brez nje umetnost ne more napredovati. Tisti mali članki v naših dnevnikih, ki naj bi pomenili kritiko! Boljše nego drugje so bile kritike v „Laibacher Ztg.“ izpod peresa prof. Funtka, brezdvomno najboljše pa v „Zarji“. Gosp. E. Kristan jih je pisal z veliko ljubeznijo do stvari. Kritik mora imeti poleg obširnega znanja tudi fin okus, ljubezen do stvari same, mora biti zelo dojemljiv, da vidi na odru mnogo več nego drugi gledalci. Mora pa stati tudi v umetniškem oziru na tako visoki stopnji, da se igralci s spoštovanjem ozirajo na njegove nasvete, ker so si v svesti, da govori prav in da se bodo od njega marsičesa naučili. Takih gledaliških kritikov pa v Ljubljani nimamo veliko.

Popolnoma izgrešeno je, če se ne sodijo naši igralci samo z ozirom na naše prilike in našo kulturo. Pri kakem večjem narodu bi seveda ti umetniki ne igrali z uspehom,

za naše razmere pa med njimi ni premalo materiala, da bi se iz njih ne mogla ustvariti umetniška družba. Da pa bo to mogoče, je predvsem treba, da se jim postavi na čelo igralec, ki je dovolj umetnika in je dovolj inteligenten, da bodo drugi vanj zaupali in imeli respekt pred njim. Dokler tega ne bo, ne bomo imeli niti discipliniranega osebja niti dovoljnega naraščaja. Posebno in pred vsem je potreba v Ljubljani dramatičnega učitelja. Te vrste „dramatične šole“, ki so bile dosedaj v navadi, ne zadoščajo nikakor več. Učitelj naraščaja naj bo prvič Slovenec, drugič igralec-strokovnjak.

Zofija Borštnikova je pred par leti napisala v „Slovincu“ te-le besede: „Če bi imeli izkušenega režiserja ali pa artističnega ravnatelja, da tem našim mladim silam pokaže pot resno in z razumevanjem, bi vsak rad ter z zaupanjem sledil navodila strokovnjaka. Postavite eno leto Borštnika ali pa njemu enakega umetnika pred naše mlade igralce, sploh človeka, ki bo delal za pravi poklic, ki ga ima slovensko gledališče — in že v teku enega leta se bo pokazal velik napredek.“ Kako zelo potrebujemo takega moža, se vidi tudi v tem, da naši mlajši igralci zadnja leta niso prav nič napredovali, starejši pa so svoje slabe lastnosti, mesto da bi jih odpravili, samo pomnožili. Treba je mlade ljudi idealizirati, jim pokazati pravi ideal dramatične umetnosti, jim razložiti, po kakšni poti naj hodi mlad igralec, in potem ne bo med igralci nobenega polovičarja in cinika, ki izvršuje svoj poklic tako kakor kak obrtnik ali trgovec. Pravi gledališki umetnik je poet, ki ustvarja na novo, je slikar, ki nam več naslika kakor vse barve in čopiči. Dober interpret Hamleta ni nič manjši umetnik ko Shakespeare sam.

O starejših naših igralcih je treba povedati, da ni med njimi sicer nobenega večjega umetnika Borštnikove velikosti, da pa je med njimi mnogo moči, ki niso samo zelo porabne, ampak naravnost nenadomestljive in ki jih bomo nekoč še zelo pogrešali. Velika napaka letošnje sezone je bila to, da je bilo moško dramsko osebje napačno sestavljeno, oziroma zelo pomanjkljivo. Da se je sploh pustil H. Nučič v Zagreb, je ravno tako zagrešeno, kakor da so Slovenci pred par leti mogli tako mirno pogrešati gospo in gospoda Borštnika. Mnogo se je lani govorilo čez Nučiča, letos pa smo vsi prepričani, da ga ni nihče zadovoljivo nadomestil, da celo uveriti so se morali Ljubljanci, da je Nučič velik, stremelj umetnik, ki je iz tistih vlog, ki so bile zanj, ustvaril nekaj popolnega, umetniškega. Letos nismo imeli igralca, ki bi kreiral toliko različnih vlog, ki bi bil tako vesten in priden, ki bi bil občinstvu v vseh ozirih v toliki meri priljubljen, kakor je bil H. Nučič. Med letošnjim osebjem sploh nismo imeli prvega junaka in ljubimca. Kdor je kaj takega videl v g. Fišerju, ki ga je intendantca naznanila v začetku sezone kot inteligentnega in elegantnega, je bil zelo slep. Glavni igralci so igrali to-le: Ant. Verovšek ljudske junake, očete in komične vloge, Ant. Danilo bonvivante in komične značaje, Milan Skrbinšek intrigante in karakterje, g. Fišer pa je imel nalogo, igrati prve junake in ljubimce. Prvega junaka nismo imeli, ravno tako ne prvega ljubimca, kaj šele sentimentalnega ali mladostnega. Kdo bi n. pr. pri nas mogel igrati Fausta, Hamleta, kdo težavne Ibsenove glavne junake, kdo mistične in zagonetne junake modernih dramatikov? Če trdim, da izmed teh štirih gospodov nobeden, gotovo ne podcenjujem njihove umetnosti. Hočem samo indirektno povedati, da je treba vsa sredstva porabiti, da prideta nazaj v Ljubljano — Nučič in Borštnik. (To ni tako lahka stvar. Ur.) Potem ne bo nobena drama več dolgočasna, tudi Sem Benelli je bode razprodane in dobili bomo publiko, veliko publiko, igralci pa bodo imeli mnogo iniciative in dobro

šolo. — Ravno tako je z damskim osebjem. Letos smo dobili mesto gđne. Winterjeve g. Kreisove, drugače pa ni nič izpremembe. Večje vloge so bile v rokah g. Danilove, Bukšekove, Šetfilove in Kreisove. Kako zelo se je poznalo, da nimamo dobre ljubimke! G. Kreisova gotovo ni slaba igralka, toda kot prva ljubimka nam je ravno tako malo ugajala ko Šetfilova.

Pa dokler bodo imeli Ljubljanci o igralskem stanu tako mnenje, kakor ga imajo sedaj, še dolgo ne bomo imeli dobrega naraščaja, posebno med damskim osebjem. Nekoč so igrale z velikim uspehom po „Citalnici“ dame in gospodične iz najboljših slovenskih krogov, soproge in hčerke zdravnikov, profesorjev in advokatov, pa jim ni zakulisna tema požrla morale. Nasprotno! — Med letošnjimi igralkami ni bilo nobene, ki bi mogla igrati kako težjo Ibsenovo junakinjo na pr. Noro, gospo Alving, Shakespearjevo, klasično grško ali moderno mlado ženo, seveda vloge prve vrste. Napačno misli, kdor meni, da se da g. Borštnikova nadomestiti z g. Danilovo. Te dve veliki umetnici imata vsaka svoj določeni delokrog. Prva ni zmožna, da bi igrala vloge, ki jih more druga, in narobe. Ne vem, če bo gospa Borštnikova hotela nazaj v Ljubljano; toda če se to da doseči, se mora na vsak način. Pred leti je bil tak večer, ko je igrala kako večjo moderno vlogo, za mnogo ljudi naravnost velik in nepozabljiv dogodek. Marsikdo je prišel k drami, ki ni vedel niti naslova, samo zato, da bi videl gospo Borštnikovo. Prof. A. Robida je pisal o njej najboljšo oceno v „Dom in Svetu“ l. 1908. str. 187. — In letos, ko smo obhajali marsikak jubilej, bi morala tudi ona gostovati v svoji Ljubljani, kateri je toliko darovala, kajti letos pozimi je bila tudi njena tridesetletnica. Toda Slovenci so na to pozabili. (Konec prihodnjič).

UMETNOST.

Umetniška razstava. Otvoritev se je vršila 7. junija t. l. Umetnin in drugih slikarskih in kiparskih predmetov je mnogo razstavljenih. Pri nekaterih gospodih mojstrih opazamo stagnacijo, ponavljanje sličnih motivov in samih sebe, drugi se motajo po nekakih mrtvih točkah in ne morejo nikamor preko njih, tretji se drobe v brezštevilnosti svoje produkcije, zopet drugi stopajo krepko svojo pot in nam kažejo nova, hvalevredna dela kot sadove zadnje njihove dobe. Pa kakor tem zadnjim ni mogoče izreči hvale do konca, ki ni znan, tako vseh prejšnjih ni prav obsuti z grajo, ker še nihče ne ve, kam in do kje pelje njihova pot. Prvo in zlasti zadnje bi mogel storiti le kdo iz tiste srede sodobnih presojevalcev, ki ne poznajo nobene mere, kadar hvalijo, in izgube še bolj glavo in srce, kadar grajajo. — V seznamu razstavljalcev in razstavljenih predmetov je prvi gospod Ivan Franke, starosta med našimi slikarji. Ima dvoje srečnih sličic iz Sučava na Kitajskem, koder je svoj čas potoval, dalje ličen in zanimiv portret kiparja Rendića iz leta 1871, in še več pokrajinskih stvari, ki so izvršene vse s strogo risarsko in slikarsko solidnostjo in natančnostjo. Klemenčič Fran, ki se je ponašal svoje dni zlasti z drzno tehniko svojih plastičnih portretov, se je umiril in ubral. To pot se ne kaže portretista, kjer leži njegova moč, temveč krajinarja. Razstavil je tri nežno delane, rahlo dahnjene krajine. Maks Koželj se predstavlja kot veren slikar planinskih krajev. Njegove večje in manjše stvari prepričujejo o risarskem znanju in so zvesti posnetki naših gorskih pokrajin. Zlasti prikupne so njegove manjše stvarce, ki nam kažejo prijazne kotičke gorenjske strani. Mnogo slik je razstavil g. Srečko Magolič

starejši, nekaterim bolj in drugim manj priljubljen, ali vsem dobro znan pokrajinar. Večja slika „Na domači grudi“ ima lepo perspektivo in je dobra v kompoziciji. Številka 46, „Pogled na Spodnje Gameljne“, je jako nežna in prijetna slička. In še več takih je vmes, iz katerih bi človek s težavo razbral avtodidakta in ga ločil od mnogih tistih, ki so posečali brezplodno eno ali tudi več akademij in slikarskih specialnih šol. G. Magolič spretno izraža vodo in zato rad izbira take krajine, ki mu dajo k temu povoda. Z umetno obrtjo se bavi gospod Fran Ropret. Resen umetnik je gospod Matej Strnen,

TOMISLAV KRIZMAN: PORTRETNA ŠTUDIJA.

ki je to pot razstavil pet manjših stvari. Omenjati je „Hišico na vrtu“, „Ob gozdu“ in „Proti večeru“. Gospoda Vavpotiča največje delo je „Interieur“, ki ima prav dobro ozadje, živa punčka v ospredju pa je vsaj tako lesena kakor konj, ki ga jaha. Lepa je ženska glava „Plen-air“, manj krajina „V noči“, najboljši so „Trije načrti za sliko sv. Brunona“. Izmed članov umetniškega kluba „Save“ srečavamo g. Frana Bernerkerja. Razstavil je dekliško glavo, vso obdano in navdahnjeno z nežnim in resničnim življenjem, ki diha iz hladnega marmorja kakor iz žive mase. Šest kipov ima Lojze Dolinar. Med portreti je zlasti uspela glava gospodičine Župančičeve, nekoliko idealizirana ali izredno močna in izrazita v plastiki. Druži se ji portret deklice Maše, miren dekliški obrazek, poln nedolžne resnobe. Kip Otona Župančiča je skiciran, malo karikiran in na grobo naložen portret. Gospod Gaspari prihaja z domačimi ljudmi in kraji. Zopet vidimo dekleta v avbah in fante v tesnih hlačah in z zametastimi vestjami. Številka 93. predločuje z uspelim plesnim zanosom prizor iz Zlatoroga. Jako ubrana je pokrajina s hišo v ospredju, z mračno rahlostjo hostnega vejevja in listja in s še eno kočjo,

ždečo sredi gozdne goščave v ozadju. Karakterističen je dalje vaški don Juan, ženin-grbec, ki govori ob plotu z lepim dekletom in mu sije z obraza vsa moč iskane besede. Brez pokojnega Groharja si ne moremo misliti slovenske razstave. To pot vidimo „Pomlad“ in „Staro Loko“, solnčne „Železnike“, ljube „Potoček“ in tri načrte za sliko sv. Cirila in Metoda. Groharjeve stvari kažejo našo slikarsko zrelost in dajejo vsaki razstavi, v katero so uvrščene, umetniško resno in vpoštevano vredno lice. G. Jakopič prinaša marsikaj novega in važnega. Ženska v naslanjaču nudi harmonsko ubranost tonov, čarurobne zamišljenosti leži preko barv, ki se zlivajo v umirjeno celoto „Spominov“ in „Za rdečim zastorom“. Izredno živ je desni gornji kot pokrajine št. 112, kjer gledalec uživa skoro pravo solnčno luč na sliki. Lep je portret Anemarije z naravno rahlostjo plavih las. Polna zorečih in brstečih spomladanskih barv je njegova „Pomlad“, a „Sapica“, težko dostopna splošnemu umevanju, je prizor iz gozda, ko gre veter preko razredčenih drevesnih vrhov, in se premetajo po deblih drevja tisočeri odsevi solnca, pršeči skozi gibajoče listje in vejevje v notranjost. Gospod Jama, soliden umetnik, ne kaže novih posebnosti, dasiravno je zastopan z večjim številom del. Gospod Rašica je mojster v ustvarjanju plakatov. Ko se ozreš v njegov lepak, zakriči vate, da moraš obstati in pregledati. „Princesa in zaljubljeni zajec“ kažeta poleg precizne in dekorativne izvršitve tudi humor. Zajec gleda v svoji nesreči neznansko debelo in si je nakodral vso svojo dlako, da bi svoji ljubljenci princesi sigurneje ugajal. Med ostalim vidimo na razstavi zopet po dolgih letih Žmitkovega „Poca s prošnjo cerkvice“, znanega iz pisanja davnih dni. Isti avtor je razstavil več novih marin. Gospod Zajec ima mnogo mičnih kiparskih izdelkov, gospodična Anica Zupan tudi kaže svojo marljivost. Od mladih je poslal Pavel Gustinčič dve sliki, Rudolf Gasperin dve, in več Lojze Perhavec. Perhavčevi akvareli ugajajo, zlasti pa učinkuje Ivana Napotnika „Deček s kačo“, umetna rezbarija, izdelana krepko in enotno. — Pri kraju smo. Še nekaj gospodov je, a o njih bo govora tedaj, ko postanejo njihova dela pomembnejša. In še eno besedo: to vse skupaj, kar je tukaj govorjenega, je nevsiljivo in uljudno mnenje tega, ki se bo zdaj podpisal.

Milan Pugelj.

SMOTRE.

„Pregled“ (časopis za nauku i socialni život, Sarajevo) je končal svoj tretji letnik. „Slovan“ in „Veda“ sta že poročala o tej smotri, in to ugodno. Tudi o najnovejšem, četvernem zvezku se moremo izraziti pohvalno. Jako zanimiv je članek J. Dedičera, znanega narodopisca, o „Srbih in Bolgarih“, kjer se iztiče različni razvoj bolgarskih in srbskih Slovanov, ki je posledica zlasti močnih neslovanskih vplivov na Bolgarskem; značilno je na pr. še dandanašnji to, da se politične stranke na Bolgarskem imenujejo po voditeljih. — Z današnjimi balkanskimi dogodki v tesni zvezi je razprava znamenitega geografa dr. Jovana Cvijića „Pristup Srbije na Jadran“ (nemški in „Mitteilungen aus Justus Perthes geographischer Anstalt“), kjer se geografski-zgodovinski utemeljuje želja Srbije po pristopu k morju. — Narodopisnega značaja je Skaričev članek o izrazu „ujak“, kakor so bosanski katoliki zvali svoje frančiškane. — Končno poroča Dedič obširno o dr. Lokarjevi študiji „Belokranjska hiša“ (Odtisk iz „Carniole“ 1912) ter se prav pohvalno izraža o njej, češ, iz nje se dobiva dosti jasna slika o hišnem življenju slovenskem; vrednost knjižice pomnožuje še to, da se je pisatelj vzdrževal teoretizovanja in generalizovanja in podajal material, s katerim se bodo mogle

utrditi zveze med slovensko in srbohrvatsko hišo. — Za! da nam je ob koncu dodati neprijetno vest: Urednik Risto Radulović in lastnik Vasilij Grgić izjavljata, da bosta svojo smotro ustavila, in sicer „pod presijo finansijskih prilik, ki so nastale edino vsled neplačevanja naročnine; točnih predplatnikov bi bilo listu treba 500.“

„Veda“ (dvomesečnik za znanost in kulturo) ima v svoji 3. št. jako zanimivo vsebino. Pred vsem se nadaljuje anketa o jugoslovanskem vprašanju. Topot odgovarjajo Mihael Vošnjak v Gorici, Anton Bezenšek v Sofiji, Stojan Novaković v Belgradu, dr. K. Kadlec v Pragi, R. Perušek v Ljubljani, Fran Supilo na Reki, Dušan pl. Preradović v Puli in Fr. Milčinski v Ljubljani. Milčinski pravi nazorno: „Obširna je znanost, tesen naš dom“. Prav važno je poročilo Vošnjakovo, da je l. 1850. hotelo ministrstvo uvesti v naše šole kratkomało hrvatske učne knjige, da pa sta to preprečila Bleiweis in Slomšek. Dr. Prijateljeva študija o nastanku „Novic“ (1843) se končuje. V programu za „Novice“, ki ga je za vlado sestavil dr. Bleiweis, poudarja ta-le izrecno: „Nikdar ne sme postati list torišče jezikovnih peresnih bojev, zakaj tendenca tednika ni, učiti jezik, ampak samo z razširjanjem poljedelskih in obrtnijskih vednosti koristiti našemu kmetu.“ Zakaj in od kod ta agresivna, nekako polemična točka v programu? Kakih jezikovnih prepisov se je bal Bleiweis ali kdo se jih je bal, da ga je Bleiweis s svojo obljubo nekako tolažil? Ali je to naperjeno proti kaki abecedni vojni ali proti ilirizmu? Ker je stvar izrečena v programu za vlado, bi jaz mislil na ilirizem. Čim manj ilirizma, tem laže je bilo dobiti dovoljenje lista. — Energičen, včasih zagrenjeno-satiričen, a v glavnih točkah istinit je članek g. Ivana Vavpotiča o „slovenski“ umetnosti in njenem razvoju itd. Dobro je, da je enkrat slovenski umetnik izpregovoril besede: „Danes, ko žari na južnem nebu zarja nove velike vesele pomladi, ko se prerajajo misli, buče srca, vstajajo nade, krasne, velikih misli in visokih ciljev, danes naj bi še uganjali kulturno politiko regionalne sentimentalnosti? Pred nami so politične barikade, preko njih še danes ne moremo — kulturnih meja pa ni nikjer in kdo nam brani, da hitimo z razprostrtimi rokami vstric s svojimi južnimi brati?! Zapadno kulturo smo preboleli — slovenstva nam ni dala, ni mogla dati — in le preko Krasa in le preko Bele Krajine pelje pot v iztočno kulturo...“

RAZNOTEROSTI.

† **Emil Hojak.** V noči od 30./31. maja je od kapi zadet naglo umrl pesnik Emil Hojak. Bil je učitelj v Levpi nad Avčami ob Soči (med Tolminom in Kanalom). Bil je komaj 25 let star.

Hojak Emil se je narodil 1888 v Čepovanu na Goriškem kot sin siromašnih roditeljev. Pohajal je ljudsko šolo v Čepovanu ter se pozneje učil krojaštva in sicer do 18. leta svoje starosti. Spoznali so njegov talent in po nasvetu tamošnjih učiteljev je dal krojaštvu slovo ter šel na pripravljalnico v Tolmin. Učiteljišče je študiral v Kopru in Gorici. Učiteljeval je od 1. sept. 1911 do svoje smrti na potovalni šoli Levpa-Zavrhi. Razen s pesništvom se je bavil tudi s slikarstvom. Bil je zelo priljubljen med stanovskimi drugimi in med priprostim ljudstvom (gl. „Učit. Tovariša“ z dne 13. junija).

Prve njegove pesmi je „Slovan“ priobčil v letošnji 2. številki. Tik pred njegovo smrtjo je izšla pesem „Za upi“ (str. 174). Pokojnik je bil vsekakor pesniški nadarjen. Gregorčičeva lahkota in preprostost značita njegove pesmi.

GLASBA.

ROZAMUNDA.

Spevoigra v treh činih. Spesnil *** 1911.

(Dalje).

Storza (evnuhu).

Čuj nas, evnuh, obdarimo bogato te, če spraviš nam Djouhero v roke.

Abdalah.

Jaz — vam?

Kedo ste? Kaj je vaš namen?

Minefrid.

Trgovci smo

Teuerdank.

Iz Carigrada.

Abdalah.

Pa za kupčijo ta si plen želite?

Sforza.

Da, da. Bogata ti nagrada od nas bo za uslugo to.

Abdalah.

A kaj, jaz plačam jo z glavo.

Don Rosa.

Pa prej pobegni z njo!

Abdalah.

Da krasna je Djouhera, krasna le stvar je, znajte, to opasna.

Minefrid.

Darov si brzo tu izberi, od nas pokloni jih Djouheri.

Teuerdank.

Naj sama pride, dej Djouheri, izbirat k nam si! Ne zameri!

Don Rosa.

Da, da, naj samo pride k nam, zastonj ji poln ta jerbas dam, potem pa hajd na konja z njo!

(na stran)

Abdalah.

Tako, možje, ne bode šlo. Djouhera strogega čuvaja ima, po vrtu se spreha samo, in paša ji nikoli iz stana iti ne dovoli.

Teuerdank (na stran).

Da bi ga bes!

Minefrid (*na stran*).

Zdaj zmešane
so štrene naše.

Abdalah.

Cujte me,
Kaj vam povem. Vi obdarite,
če podarim vam, kar želite,
bogato me.

Sforza.

Tu vzemi si! (*Mu da mošnjo zlatov.*)

Abdalah (*gledaje cekine*).

Ha, ha, kako se to svetli!

Don Rosa.

In tu. (*Da mošnjo.*)

Minefrid.

Še tu. (*Da mošnjo.*)

Abdalah.

Le mi bodite brez strahu!
Bodite pazni mi, previdni,
da ne vlovi vas sum zavidni,
to Vaša je in moja smrt.
Pod večer rada gre na vrt
sprehajati se Djouhera, tam
so skrivna vrata, ona vam
odpre jih sama, ako hoče —
inače, znajte, ni mogoče.

Vsi.

Izborna vse.

Sforza.

Tu na, ti na
še mošnjo suhega zlata.

Teuerdank.

I tu, ti modra, zvita glava. (*Da mošnjo.*)

Minefrid. (*Da mošnjo.*)

Še tu. (*Na stran.*) Izborna to menjava!

Don Rosa.

Na, na! (*Da mošnjo.*)

Abdalah.

Ha, daj vam Alah srečo!

Teuerdank.

Doboš potem še mošnjo večo,
(*Na stran.*) če ne pobrišemo je prej.

Abdalah.

Za vrtom ždite osorej! (*Odide in govori za-se.*)
Ha, ha, sem jih ožl. Za bebe
se brigati mi ni potrebe.
Djouhere lepe pa vsak dan
naj pričakujejo zaman.

Teuerdank.

Haha, haha, mi vitezi
smo mačka, ki na miš preži.

Vsi.

Haha, haha, mi vitezi
smo mačka, ki na miš preži.

(*Odidejo v bližnjo kavarno.*)

13. Prizor.

Ostrovihar in pevec. (*Oba v turškem oblačilu, stopita iz
enega bazarja.*)

Ostrovihar.

Pa li gotovo to stoji,
da tu je Zora, tvoja hči?

Pevec.

Ni dvoma mi o tem, ni dvoma,
da je pod krovom tega doma.
Srce mi prej ni mirovalo,
dokler gotovo ni zaznalo,
li še živi in kje prebiva
mi hčerka moja ljubezniva.
Ah, dolgo, dolgo krog sem blodil
in mnogo sem sveta prehodil,
odkar so grad mi razdejali
pa hčerko mojo odpeljali
Turčini že pred mnogo leti.
Ah, kaj sem moral pretrpeti!
A Bog dobrotni je nebes
usmilil solznih se očes,
ki nam obema šla je v zgubo.
Je sladka sicer ta zavest,
a srce tare še bolest,
da hčerka, Turkov varovanka,
je zdaj seveda moslimanka.
Ah, strašno to v srce me peče,
da zame ni bolesti več.
A z dobrim, upam, bodem Bogom
izdrl turčinskim jo trinogom.
Da rešim dete si edino,
bil šel sem v svojo domovino
iskati zato si pomočnika,
otroka milega rešnika.
In dobri je naklonil Bog,
da ti me rešiš mojih tog.

Ostrovihar.

Pa veš, da ji je za pobeg?

Pevec.

Ne bode delala zaprek.
Kako bi dobrega deteta
ne vleklo spet v objem očeta?
Utekel bil bi že pred letom
odtod s predragim mi detetom,
pa je služabnica prosila
goreče me in me rotila,
da misel tako opustim
in z njo življenja ne zgubim;
a da, če beg se nam posreči,
naj njej pomorem še uteči,

ker tudi rokinja kristjanska
je, zdaj pa sužnja moslimanska.
Kaj hotel sem si? Ji ustreči
i meni bilo je povšeči.
In zdaj-le, glej, se nam zvrši,
kaj dolgo že srce želi.

Otrovrhar.

Kaj misliš, bode prišel kdo?
Že dolgo meni traja to.

Pevec.

Prikazal mi se znan obraz.

Otrovrhar.

Morda preslišala je glas,
morda ni več med živimi.

Pevec.

Srce nemirno mi drhti.
Ce mrtva mi je draga hči,
srce britkosti počí mi.

Otrovrhar.

Ah, bil bi to pretužen glas.

Pevec.

A nade ne zgubim še jaz.
Ne bode dolgo se mudila,
pozdrav mi bode sporočila.

Otrovrhar.

Zapoj ji morda še enkrat!
(*Iz dvora paševga stopi ženska.*)
A glej, tam ženska gre iz vrat.

Pevec.

Obleka ji je ista znana.
O, da od Zore je poslana!
K bazaru gre. Stopiva tja!

14. Prizor.

Pevec, Ostrovrhar, Zaira. (*Se pogovarjajo tajno.*)

Zaira.

Izročam vam pozdrav moža!
Saj vidva sta pod oknom pela.

Pevec.

O, kakšna to je vest vesela.
Tedaj živi še moja hči?

Zaira.

Le po očetu hrepeni.

Pevec.

Ah, dete moje ljubo, zlato,
ki revnega ne zabiš tato! (*Se zjoče.*)

(Dalje prihodnjič.)

SVETOLUCIJSKI MOST ČREZ SOČO.

Slikarja napisov in lakirarja,
dekoracijska, stavbena in po-
☐ hišvena pleskarja ☐

Delavnica: Igriške ulice št. 8
☐ Telefon 154 ☐

BRATA EBERL

☐ LJUBLJANA ☐

Tovarna oljnatih barv, laka in
firneža z električno gonilno
☐ silo ☐

Trgovina in pisarna: Miklošičeve
(Frančiškanske) ulice 6

Gričar & Mejač

Ljubljana

Prešernove (Slonove) ulice št. 9

priporočata svojo največjo
in najstarejšo trgovino z

izgotovljenimi oblekami

za gospode in dečke, gospe
in deklice po najnižjih cenah

Predmeti, katerih ni v za-
logi, se izdelujejo po meri
točno in ceno na Dunaju.

Velika in moderna
zaloga oblek
za gospode, dečke, in otroke

A. KUNC

Ljubljana

Dvorni trg števil. 3

(na voglu Zidovske ulice)

Strokovnjaška postrežba z
izbornimi izdelki, po nizkih
stalnih, na vsakem pred-
metu označenih cenah.

Naročila po meri točno in pri-
znano dobro.

Imam večjo zalogo

VOZOV

vseh vrst. Vozove izdelu-
jem po najnovejši dunaj-
ski in pariški modi; tudi
stare vozove jemljem v
račun po visoki ceni.

Franc Visjan

izdelovatelj vozov

Ljubljana, Kolodvorske ul. št. 25

Naslov za brzojavke: **Kmetska posojilnica Ljubljana.** :: Telefon št. 185. :: Ziro-konto pri avstro-ogrski banki. :: Račun pri avstr. pošt. hran. št. 828.406, pri ogr. pošt. hran. št. 19.864.

KMETSKA POSOJILNICA

Stanje hranil. vlog
dvajset
miljonov

Ljubljanske okolice

r. z. z. n. z. v Ljubljani — obrestuje
hranilne vloge po

4³/₄%

Rezervni zaklad
nad pol
milijona

brez odbitka rentnega davka, katerega plačuje posojilnica sama za svoje vložnike. Sprejema tudi vloge na **tekoči račun s čekovnim prometom** in jih obrestuje od dne vloge do dne dviga, na kar se opozarjajo zlasti trgovci in denarni zavodi po deželi.

LJUBLJANSKA KREDITNA BANKA

Ljubljana, Stritarjeva ulica šte. 2 (Lastna hiša).

Promet v letu 1912 okroglo
tisočdvesto milijonov kron.

Podružnice: —
Trst, Celovec, Split, Sarajevo,
Gorica, Celje.

Rezervni zakladi K 1,000.000.
Delniški kapital K 8,000.000

Posreduje najkulantneje nakup in prodajo vseh vrst rent, državnih papirjev, zastavnih pisem, prioritet, srečk in novcev. Prevzema zavarovanja proti kurzni izgubi pri izžrebanju; denarne in hranilne vloge na tek. račun ali na vložno knjižico.

Vloženi denar se obrestuje od dne vloge do dne dviga s

4³/₄% čistih

Do K 10,000.— brez odpovedi. Za vse vloge jamči vse lastno premoženje t. j. sedaj okroglo devet milijonov kron. Zamenjava in eskomptuje izžrebane obligacije, srečke in kupone. Prodaja in kupuje devize in valute. Daje predjume na vrednostne listine pod kulantnimi pogoji. Eskomptuje in vnovčuje menice, Borzna naročila za dunajsko in inozemske borze izvede točno in ceno. Nakaznice in čeki na inozemska mesta. Promese k vsem žrebanjem. Kupuje in prodaja ameriške dolarje.

ALFONZ BREZNIK

sodni izvedenec, učitelj Glasbene Matice in založnik dvornih in komornih trvdk.

Naslov brzojavkam: KLA VIR - BREZNIK, Ljubljana.

Največja in najstarejša trgovina in izposojevalnica klavirjev in harmonijev. Velikanska zaloga vsega glasbenega orodja strun in muzikalij.

Ljubljana, Kongresni trg št 15.
(nasproti nunske cerkve).

Klavirje dvorne trvdke Bösendorfer, Czapka, Hörl & Heitzmann, Stelzhamme, in Hörrügel (am. harm.) imam le jaz izključno edini zastopnik za Kranjsko v velikanski zalogi in izbiri. Ne dajte se varati po navidezno cenem, vsiljivem pofeinu, osobito, ker nudim vsakomur, da si po kolikor mogoče najnižji ceni ali na čudovito majhne obroke brez vsakega zadatja nabavi prvovrsten instrument z resnično pismono 10letno garancijo. Stari klavirji najugodnejše v zameno. Izposojevalnina najnižja. Popravila in uglaševanje vseh glasbil najceneje. Preigrani klavirji vedno v zalogi. Violine, citre, kitare, tamburice, harmonika, tel., rogovi in strune po tovarniških cenah. — Vsa dan odprto!

Prečistita duhovščina posebno ugodnost na obroke.

C. kr. avstrijski poštnohranilnični
konto št. 114.693.

